

UiT Norges arktiske universitet

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Hva skaper sikkerhet for Vardø?

En analyse av den lokale debatten om Globus II i Vardø 1998 – 2022.

Patrick Frantzen

HIS-3980 mastergradsoppgave i historie ved lektorutdanninga. 14.mai 2023

Forord

Denne masteroppgaven markerer slutten på et femårig løp på lektorprogrammet 8 – 13 med historie som masterfag. Det har vært en lang vei fra første oppmøte høsten 2018, og til ferdig mastergradsoppgave. Tema for masteroppgaven kvernet i toppen lenge før skrivestart. Det har gått mange uker, og utallige kaffekopper, men det gikk.

Oppgaven er ikke fullført helt på egenhånd. Jeg vil rette en stor og uvurderlig takk til min veileder Kari Aga Myklebost. Ikke bare for korrekturlesing når jeg har spurt om det, men også for god og rask respons, uansett hvilken dag i uka.

Det har til tider vært smått utfordrende å sjonglere både skriving på oppgaven og jobb, da man ikke alltid disponerte tiden like godt. Det har også vært tålmodighetsprøver når det har stoppet opp i skrivinga, og jeg ikke har evnet å komme videre.

Patrick Frantzen,
Tromsø 14.05.2023

Innhold

Innledning.....	1
Problemstilling og bakgrunn for oppgaven	1
Utdyping av problemstilling.....	2
Teori, kilder og metode	7
Debatten om Globus II – perioder og tema	12
1998-2000: Rakettforsvar eller se på romsøppel?	13
2001-2004: Fra berget til fastlandet.	19
2005-2010: Stor antenne og økende lokal kritikk	22
2011-2015: Nye bokutgivelser skaper ny debatt om oppgavene på Globus II	29
2016-2018: Forsvarets bidrag i Vardø i fokus	33
Oppsummering	45
Kilder.....	51

Innledning

Problemstilling og bakgrunn for oppgaven

Denne oppgaven tar for seg den lokale debatten i Vardø om radarsystemet Globus II. Vardø ligger helt nordøst i Norge, ytterst i havgapet som vender mot Russland og Kolahalvøya. På en godværsdag kan man se fra Vardø over til den russiske Fiskerhalvøya, som utgjør den vestligste delen av Kolahalvøya. Radarsystemet er plassert om lag 4 mil i luftlinje fra Russland. Bare noen mil videre inn på Kolahalvøya har Russland sin hovedbase for Nordflåten, der de blant annet har sine strategiske atomubåter. Russland flyr også tokt fra Kolahalvøya med relativt gamle bombefly, også disse utstyrt med atomraketter.¹ Oppgaven dokumenterer og periodiserer debatten om radarsystemet Globus II slik denne har utfoldet seg i lokalavisa Østhavet fra etableringen av Globus II i Vardø i 1998 og fram til 2022. I oppgavens siste del drøftes årsaker til at debatten har utviklet seg slik som den har, og Vardøs historiske forhold til Russland trekkes fram som en av flere forklaringsfaktorer sammen med andre forhold, som lokalbefolkningens informasjonstilgang og hendelser i Vardø knyttet til radarsystemet.

Jeg er selv fraflyttet vardøværing, og så lenge jeg kan huske har det vært debatt rundt GLOBUS-systemet som står på Vårberget i Vardø. Særlig har debatten dreid seg om hva som er oppgavene til radaren, og det har versert ulike spekulasjoner gjennom årene. Det som er spesielt med radaranlegget, er at GLOBUS II i stor grad er finansiert av USA, men er bemannet med norsk personell. Amerikanerne har betalt store summer, ikke bare for å etablere radaren, men i oppgraderinger i senere tid. Før GLOBUS II ble flyttet til Norge og til Vardø, var den plassert på Vandenberg flybase i California. Radaren hadde stått på Vandenberg flybase i noen år for forskning og utprøving til å bidra i et eventuelt rakettforsvar, før den ble flyttet til Vardø i 1998 under navnet «Have stare».² Etter at den kom til Norge ble bruksområdet til radaren plutselig endret, og den ble bemannet med norsk personell. Den offisielle versjonen til norske myndigheter, som de har gjentatt flere ganger i media, er at Norge bruker radaren til å se på objekter i verdensrommet, såkalt romsøppel, og katalogisere disse.³

¹ Dyndal 2015: 124-125

² *Bergens Tidende* 4. april 1998 Stjernekrig-radar til Vardø

³ Etterretningstjenesten 2022

Innbyggerne i Vardø har siden etableringen av radaren i 1998 vært skeptisk til versjonen som har kommet fra norske myndigheter. Det samme har man også vært på russisk side av grensa. I løpet av de første årene radaren var i drift, blåste duken som dekker til radaren av, hele to ganger i løpet av kort tid. Radarantennen ble eksponert, og da kunne man se at den pekte rett østover, mot Russland. I løpet av kort tid etter at duken blåste av, ble radaren justert til å peke oppover. Relativt raskt etter disse hendelsene ble det uttalt fra etterretningstjenesten Tom Rykken at det bare var en tilfeldighet at den pekte mot Russland.⁴ Russland på sin side har gjennomført simulerte tokt med militære fly av stort omfang mot systemet.⁵ Dette indikerer at det russiske militæret har informasjon om at radarsystemet brukes til mer enn bare å observere romsøppel og satellitter. Det blir ikke mindre betenkelig når man tar i betraktning at GLOBUS II ble brukt i forbindelse med forskning rundt varslingsystemer for rakettangrep før den ble demontert og flyttet til Vardø.⁶

I Vardø har etableringen av radarsystemet ført til en langvarig debatt. I alle år har det eksistert ulike meninger rundt hva oppgavene er. Det er både privatpersoner, men også sentrale politikere som har uttalt seg om denne saken. Alle har en mening om radaren, og det er også bakgrunnen for at jeg har valgt å se nærmere på det.

Utdyping av problemstilling

Det finnes en rekke publikasjoner om radaranlegget, skrevet av både journalister og privatpersoner. Det som er skrevet tidligere om radaranlegget, er hovedsakelig artikler og leserinnlegg i aviser, der retorikken noen ganger er ganske klar og tydelig med tanke på synspunkter om radarsystemets oppgaver, da spesielt leserinnleggene. I andre tilfeller er det motsatt, for eksempel i artiklene der ulike politikere uttaler seg. Selv om det fins en god del publikasjoner om Globus II og analyser av anlegget, er det så langt ingen som har sett på utviklingen av debatten om radaren over tid, verken når det gjelder norsk offentlighet bredt eller når det gjelder den lokale debatten i Vardø. I Vardø har naturlig nok debatten vært stor, særlig i perioder, og i avisa Østhavet har jeg funnet et materiale med leserbrev og journalistiske artikler som egnet seg for å danne grunnlag for en masteroppgave. Det er også skrevet enkelte fagartikler av eksperter på radarteknologi som kan være med på å både

⁴ Higgins 2000

⁵ *The Barents Observer* 5. mars 2018 Russian bombers simulated an attack against this radar on Norway's Barents Sea coast

⁶ Sellevåg 2000: 28

forklare oppgavene til radaren eller føre til flere spekulasjoner. Problemet er imidlertid at fra offisielt hold i Norge holder man kortene så tett til brystet at det er nærmest umulig å konkludere om radarsystemets oppgaver i Norge, og man får verken bekreftet eller avkreftet teoriene og spekulasjonene som eksisterer. Jeg avgrenser avhandlingen fra 1998 og frem til 2022, og grunnen for det er at det først i 1998 ble offentliggjort at GLOBUS II skulle etableres i Vardø. Jeg fant ikke noe annet materiale etter 2022 som jeg anså for å være relevant til problemstillingen i oppgaven. Ut ifra materialet jeg har funnet, skal jeg periodisere debatten, og ut ifra denne periodiseringen skal jeg analysere utviklingen av debatten, og drøfte hvorfor den har utviklet seg slik den har gjort over tid. I kapittelet «Norge og Russland i nord» kommer jeg inn på noen momenter som kan være med på å forklare utviklingen i debatten, og hvorfor den har eksistert i Vardø siden etableringen i 1998.

Jeg skal her gjennomgå to fagartikler skrevet av eksperter som bidrar til å forme bakgrunnen for periodiseringen av debatten i Vardø som er gjort senere i oppgaven, og som kan være med å kaste lys over debatten. Artikkelen ble publisert rundt etableringen av radarsystemet i Norge. Den første artikkelen er skrevet av Inge Sellevåg, som var journalist i Bergens Tidende, da han publiserte artikkelen 4. april 1998 med tittelen: «Stjernekrig-radar til Vardø».⁷ Denne artikkelen kom ut kort tid etter Forsvarets pressemelding om etablering av ny radar i Vardø, som var et samarbeid mellom Norge og USA. Han skriver om forhistorien til radaren, og tar opp det han mener er betenkelig i forbindelse med at en slik radar ble flyttet til Vardø. I artikkelen skriver Sellevåg om radaren som står i Vardø i dag under navnet GLOBUS II. Sellevåg skriver i artikkelen at radaren i utgangspunktet ble brukt på Vandenberg flybase, til testing i forbindelse med USAs planlagte NMD-program.⁸ Dette programmet er arvtakeren til arbeidet president Ronald Reagan la ned i et globalt skjold mot atomrakettangrep i 1980-årene. Dette programmet gikk under kallenavnet «Star Wars», men dette programmet ble avvirket etter Sovjetunionens fall i 1991. Det er i det nye programmet, NMD, det kommer frem at HAVE STARE som er radarens opprinnelige navn, kunne støtte et eventuelt amerikansk rakettforsvar. Utplasseringen av radaren i Vardø overrasket en amerikansk ekspert på militære romprogram og medlem av Federation of American Scientists (FAS), John Pike. Han uttalte til Bergens Tidende at FAS forventet at radaren skulle bli brukt til å overvåke Nord-Korea, slik det amerikanske rakettforsvaret var planlagt brukt. Pike uttalte til Bergens

⁷ *Bergens Tidende* 4. april 1998 Stjernekrig-radar til Vardø

⁸ National Missile Defense: et system laget for å ta ut fiendtlige missiler skutt mot USA. Atomic Archive, u.å.

Tidende at det han oppfattet som en dekkhistorie fra norske myndigheter var tynn. Han mener også at selve dekkhistorien fra norske myndigheter bidro til å skape spekulasjoner om radaren og hva den skulle brukes til. At radaren kan overvåke objekter i verdensrommet er han ikke i tvil om, men Pike sier samtidig at plasseringen i Vardø tilsier at dette ikke kan være den viktigste oppgaven radaren har.

En av oppgavene til radaren, som Pike nevner, kan være å se på rakettoppskytninger fra russiske ubåter i Barentshavet. En annen viktig oppgave for radaren knyttet til dette vil i så fall være å observere nordlyset, da nordlyset ligner på de forstyrrelsene som vil kunne oppstå i atmosfæren ved en eventuell atomeksplosjon. Disse forstyrrelsene frykter man vil kunne slå ut anlegg på bakken før et rakettangrep. Antagelsene til Pike blir støttet opp av Allen Thomson, en amerikansk forsvarskommentator. Thomson peker på radarens forhistorie, der den ble brukt til testing som et ledd i et rakettforsvar. Han peker også på at den vitenskapelige logikken tilsier en slik bruk av radaren. Samtidig sier Thomson at de tre mulige forklaringene som kommer fram i artikkelen, henger sammen, eller kan utføres samtidig. Det vil si at radaren kan både se på effekten nordlyset har på radarsystemer, samtidig som den kan overvåke objekter i rommet og russiske rakettoppskytninger. I en annen artikkel i samme avis, avkrefter prosjektleder for GLOBUS II i Norge, Tom Rykken, at GLOBUS II skal brukes som et ledd i et amerikansk rakettforsvar. Han sier at radaren kun skal brukes til det som sto i pressemeldingen fra Forsvarets overkommando, som ble utgitt 24. mars 1998.⁹ Ifølge denne pressemeldingen skal Forsvarets etterretningstjeneste bruke radaren til å overvåke Norges interesseområde i nord. I pressemeldingen kommer det fram at radaren skal brukes til å kartlegge og overvåke gjenstander i verdensrommet. De skriver at radaren er enestående i sitt slag i verden, og at den vil bidra til å styrke evnen til å overvåke Etterretningstjenesten i Norge sitt interesseområde. De skriver at verdensrommet har fått økende betydning for verdenssamfunnet, og at informasjon og kontroll av det ytre rom er av stor betydning. All informasjon som radaren innhenter, er under full norsk kontroll. Det står også at radaren er et samarbeidsprosjekt mellom Forsvarets Etterretningstjeneste og US Air Force Space Command.

Den andre artikkelen jeg bruker som bakgrunn i oppgaven er skrevet av Theodore Postol, nå professor emeritus. Han er en amerikansk ekspert som jobbet på Massachusetts Institute of

⁹ Pressemelding fra Forsvarets overkommando 24. mars 1998

Technology, der han fikk brukt sin ekspertise blant annet innen atomvåpen og missilforsvarssystemer. Postol fikk tildelt en pris i 2016 fra Federation of American Scientists (FAS) for sine vurdering og kritikk angående rakettforsvarssystemer.¹⁰ Artikkelen til Postol ble publisert i år 2000 og diskuterer hvorfor radarsystemet nylig hadde blitt flyttet til Vardø. Han deler mange av de samme synspunktene John Pike hadde i artikkelen i Bergens Tidende. Artikkelen til Postol har tittelen: «The Target is Russia», og ble publisert i Bulletin of Atomic Scientists i mars 2000.¹¹ I artikkelen stiller Postol seg undrende til prosessen som ledet frem til etableringen av radaren i Vardø. Han mener at avgjørelsen om å demontere radaren og sende den til Vardø kommer som enda et feiltrinn mot Russland fra president Clinton. I begynnelsen av prosjektet GLOBUS II, når det først ble klar hvilken plassering den skulle få når den kom til Norge, ble det uttalt fra administrasjonen til president Clinton at denne kun skulle overvåke verdensrommet. Postol skriver i artikkelen at enhver som vet litt om radarsystemer, må skjønne at dette også var retorikk for å forsøke å lure Russland, all den tid denne radaren var hypermoderne for sin tid og konstruert for å fungere som del av det amerikanske rakettforsvaret. Radaren i Vardø kunne ifølge Postol brukes, i samarbeid med andre strategisk plasserte radarer andre steder i verden, til å samle informasjon om missiler som Russland skyter opp. I en sammenhengende radarkjede, ville USA kunne spore missilene nøyaktig, og iverksette mottiltak.

I forbindelse med den eventuelle datainnsamlingen radarsystemet kunne foreta, og det angivelige bidraget til et rakettforsvarssystem, steg det ifølge Postol fram en vanskelig problemstilling. Postol skriver at radaren i Vardø ble, på bakgrunn av dette, en torn i siden til Russland. USA og datidens Sovjetunionen skrev under ABM-avtalen i 1972, som forbød landene å etablere rakettforsvar. Det usikre momentet i forbindelse med GLOBUS II, er om den faktisk bryter med denne avtalen, da den offisielt ikke inngår i et rakettforsvarssystem. Det som derimot er sikkert ifølge Postol, er at radaren kan bli implementert i et slikt rakettforsvarssystem.

Utgangspunktet for å være en torn i siden til Russland, og hvorfor radaren er kontroversiell, kan forklares ut ifra spesifikasjonene til radaren, kombinert med plasseringen. I artikkelen skriver Postol en god del om hva den ble brukt til før den ble sendt til Vardø, og stiller

¹⁰ Bulletin of the Atomic Scientists u.å.

¹¹ Postol 2000

samtidig spørsmål rundt den offisielle forklaringen fra både norske og amerikanske myndigheter om plasseringen til radarsystemet på norsk jord. Radaren ble utviklet på 1990-tallet, av et firma som var underlagt det Amerikanske luftforsvarets organisasjon Electronic Systems Center. Denne organisasjonen var i fremste linje når det kom til testing av radaren. Spesifikasjonene tilsa at bruksområdet til radaren ville være å spore og ta bilder av ulike objekter. Postol skriver at det verken er rart med en slik radar, eller det å se på objekter i verdensrommet. Det han derimot stiller spørsmål ved er den nye lokasjon til en slik radar, i Vardø, om dens eneste oppgave er å se på objekter i verdensrommet. Dette på grunn av at man, slik han skriver, ville fått et større bilde nærmere ekvator. Derimot er det store muligheter for å innhente nøyaktig data fra eventuelle russiske rakettoppskytninger, da GLOBUS II er hypermoderne og en av de kraftigste radarene for sin tid. Radaren bidrar til å tegne et nøyaktig bilde av russiske raketter, og klarer å skille mellom hva som er falske «lokkeduer», og hvilke oppskytninger som er ekte. På denne måten kan man katalogisere de ulike rakettene og lagre dem i en database, slik at man ikke tar feil av hvilken type rakett eller oppskytning det er i fremtiden.

Et siste viktig argument jeg velger å ta med fra artikkelen til Postol, er hans kritikk og vurdering av norske myndigheters bruk av begrepet «samtid». Postol viser til en artikkel av Inge Sellevåg fra mars 2000,¹² for å forklare hvor begrepet kommer fra. Sellevåg skrev i sin artikkel at Dag Jostein Fjærvoll, forsvarsministeren i Norge på tidspunktet, uttalte at radaren er under full norsk kontroll, og at det kun er det norske personellet som har tilgang til informasjonen fra radarsystemet i «samtid». Dette er uttalelsen Postol reagerer på i sin artikkel, og som han argumenterer for at viser at norske myndigheter ble villedet til å tro at radaren ikke kunne brukes i et rakettforsvarssystem. Slike avanserte radarsystemer, som er konstruert for å overvåke rakettutskytninger, arbeider ikke i «samtid». Det disse systemene derimot gjør, er å samle inn data, og prosessere denne informasjonen med en liten forsinkelse, før den blir videresendt til respektive kommandosentre som inngår i rakettforsvarssystemet. Ved en mulig oppskytning av en rakett, vil operatørene se informasjon om oppskytningen etter 30-90 sekunder. Postol skriver at Fjærvolls kommentar om at radaren ikke kan brukes i «samtid», og dermed ikke inngår i et rakettforsvar, på dette grunnlaget er feil. Disse systemene opererer ikke i samtids, i ordenes rette forstand, men prosesserer informasjon og

¹² Sellevåg 2000

sender denne videre, med forsinkelse.

Teori, kilder og metode

I oppgaven har jeg brukt aviser som hovedkilde, for å kartlegge utviklingen av debatten rundt radaranlegget. Jeg har gått systematisk gjennom den lokale avisa i Vardø, Østhavet, og funnet leserinnlegg og artikler som omhandler GLOBUS II, fra 1998 og frem til i dag. Noen avisartikler som handler om Globus II er også hentet fra andre aviser, som Bergens Tidende og ulike regionale finnmarksaviser. Leserinnleggene fra Østhavet brukes som kilder til den lokale debatten, mens avisartiklene brukes som bakgrunn for å forstå hva slags kunnskapsgrunnlag lokalbefolkningen har hatt for å mene noe om radaren. Jeg bruker Østhavet systematisk da det er i denne avisa at lokale leserinnlegg om radaren blir publisert, og avisa var også tett på radaranlegget på Vårberget. For å finne frem til artiklene og leserinnleggene i Østhavet, søkte jeg på avisas digitale arkiv på Nasjonalbibliotekets nettsider. Der er så å si alle avisene i landet digitalisert, og man kan enkelt finne frem til det man leter etter ved å bruke visse kriterier for å avgrense søket. Jeg avgrenset søkene mine ved hjelp av slike kriterier. Spesifikt måtte jeg søke med følgende kriterier: «**Vardø Globus**» ~ **400, 01.01.1998 – 18.10.2022** noe som førte til at jeg fikk både «Vardø» og «globus» i samme artikkel/avis, med kriteriet om at det maksimalt er 400 ord imellom. Antallet treff på Nasjonalbiblioteket med disse kriteriene ble om lag 70 artikler, og 27 leserinnlegg for perioden 1998-2018. Disse gikk jeg igjennom kronologisk, og formet ut ifra denne gjennomgangen en kronologisk liste med perioder der jeg kunne se endringer eller et skifte i retorikken over tid. Det er noen artikler eller leserinnlegg som ikke er tatt med i oppgaven, da flere av disse ikke hadde relevans for å belyse det som er problemstillingen i oppgaven. I tillegg til Østhavet har jeg også brukt avisa Bergens Tidende, der Inge Sellevåg var en journalist som skrev en del om GLOBUS II. I arbeidet med oppgaven kom jeg tilbake til Sellevågs navn flere ganger, og artiklene hans, dermed søkte jeg spesifikt etter han på NB.

Å arbeide på denne måten med aviser, der artikler og leserinnlegg er skrevet av ulike personer eller ulike politiske partier, krever at man stiller noen spørsmål til kilden etter hvert som disse brukes. Fra GLOBUS II ble bestemt flyttet til Vardø og det ble offentliggjort gjennom pressemeldingen, var det tidvis høy temperatur og mange sterke meninger i Vardø om saken. I arbeidet med å analysere debatten og måten den har utviklet seg på, har jeg sett etter partipolitiske skillelinjer som kan forklare de ulike synspunktene som kommer fram. Jeg har

også sett på hvordan hendelser med radaren og ny kunnskap som har kommet fram i avisartikler kan være med på å forklare utviklingen av debatten. Jeg har særlig lagt vekt på å få fram når debatten endrer seg, og hvordan endringene kan forklares. I arbeidet med artiklene har jeg derfor vært bevisst på å fokusere på hva selve debatten har handlet om, samt å få frem poengene i de ulike publikasjonene jeg har lest.

Østhavet er lokalavisa i Vardø, og blir utgitt hver torsdag, med 48 utgaver i året. Avisa er politisk uavhengig. Det primære dekningsområdet til Østhavet er Vardø og Kiberg, som begge ligger i Vardø kommune, men den kan også sendes til abonnenter utenbys, eller man kan lese den som nettavis.¹³ Avisa har et opplag på om lag 1200.¹⁴ Å bruke lokalavisa i Vardø for å se hva debatten om Globus II handlet om, har med prinsippet om samtidighet å gjøre. Leserinnleggene fra ulike privatpersoner i avisa kom fortløpende, og det samme gjorde de ulike artiklene skrevet av journalistene i Østhavet. Artiklene blir i flere tilfeller brukt som grunnlag for de ulike leserinnleggene. Ikke ulikt det Tjelmeland skriver i sin artikkel, ville det vært vanskelig, om ikke umulig, å finne ut hva debatten handlet om, dersom jeg ikke leste det i lokalavisa, som sto nærmest debatten.¹⁵ I tillegg får jeg vite hva de ulike politikerne har uttalt om saken ved å lese i avisa, både i artikler, men også i ulike leserinnlegg de selv har skrevet. For å finne ut av dette har jeg lest igjennom alle publikasjonene. Jeg har sett på hvem som har skrevet de ulike tekstene, når de er skrevet, og hvilke argumenter eller fakta som kommer frem. Nærlesing er en del av den kvalitative metoden, og gjør at man får frem det som konkret blir sagt i teksten vi leser.¹⁶ I en kombinasjon med nærlesingen, kan man også se på under hvilke omstendigheter de ulike publikasjonene ble til. Ved å kombinere nærlesing og samtidig se på omstendighetene rundt publikasjonene, kan jeg blant annet få svar på hvilke argumenter som blir framsatt i artikler eller leserinnlegg.¹⁷

Ved å jobbe slik jeg har gjort med kildematerialet, samt de søkene jeg har gjennomført på Nasjonalbiblioteket, kan det være at enkelte artikler eller leserinnlegg som ville ha vært relevant for avhandlingen, ikke har kommet med. Jeg kunne også ha brukt andre søkeord, men samtidig så fikk jeg mer enn nok materiale til å kunne lage perioder i debatten, og gjøre en analyse av, med de kriteriene jeg har brukt. For å analysere og forstå debatten om Globus II,

¹³ Østhavet u.å.

¹⁴ Landslaget for lokalaviser u.å.

¹⁵ Tjelmeland 2004: 116

¹⁶ Melve & Ryymin: 49

¹⁷ Melve & Ryymin: 51

har jeg også brukt litteratur som handler om forholdet mellom Norge/Vardø og Russland for å få teoretiske perspektiver.

Oppgaven er bygd opp som en kronologisk gjennomgang av avisdebatten i Vardø om Globus II-systemet. Ved å gå gjennom avismaterialet på denne måten, kommer det fram hvordan debatten har utviklet seg over tid og hvilke endringer som har vært i debatten. Det som ble skrevet i «Tidligere forskning og problemstilling» trekker jeg inn til slutt i oppgaven, når alle trådene skal samles i oppsummeringen. Dette gjøres fordi periodiseringen av debatten, og oppsummeringen av de ulike periodene, trenger en ramme og forholde seg til. Det ville være vanskelig å diskutere og argumentere for den gitte periodiseringen uten. I oppgaven vil det også forekomme noen forkortelser og begreper. Disse vil stå nærmere forklart i fotnotene.

Tidligere forskning, og Vardø og Russland i nord

Debatten som har vært rundt Globus II har ikke vært forsket på tidligere. Debatten i seg selv har gitt uttrykk for Vardøs forhold til Russland, og i oppgaven vil jeg trekke inn litteratur som kan være med på å forklare debatten, da den kan gi en forklaring på forholdet mellom Vardø og Russland. Enkelte mener at Vardø får sikkerhet igjennom tette bånd til Russland, samtidig som andre mener at NATOS militære behov bør prioriteres, da det er dette som gir økt sikkerhet for Vardø. Motpolene i debatten rundt Globus II blir disse to: sikkerhet i form av vennskap med Russland, eller sikkerhet i å være med i NATO, og få sikkerhet igjennom alliansen. Under følger en gjennomgang av Vardø og Russlands forhold, som vil være viktig for å forstå debatten.

I over flere hundre år har Vardø og Russland hatt gode forbindelser over landegrensa. Disse forbindelsene strekker seg helt fra pomorhandelen som startet på 1700-tallet og varte frem til den russiske revolusjonen i 1917, og i senere tid partisanvirksomheten. Pomorhandelen var en handel mellom russere fra pomorlandsbyer ved Kvitsjøområdet og folk i Nord-Norge.¹⁸ I Øst-Finnmark var Vardø et sentrum for pomorhandelen.¹⁹ Til Vardø kom det russere med ulike varer, som de byttet til seg med varer fra handelsmenn i Vardø. Pomorhandelen fikk en brå slutt i 1917. Denne virksomheten feires i Vardø i dag, der den har fått en egen festival. Denne festivalen kalles Pomorfestivalen. Pomorfestivalen er en stor hyllest av pomorvirksomheten,

¹⁸ Nielsen 2014: 168

¹⁹ Nielsen 2014: 156

og har pomorhandelen som historisk ramme og grunntema (<https://pomorfestivalen.no/>). Den har blitt arrangert siden 1990. Vardø fikk en annen historisk forbindelse med Russland i løpet av, og etter 2. verdenskrig. Vardø og Kiberg var sentrum for partisanvirksomheten under krigen, og denne virksomheten ble en ny historisk forbindelse til Russland som også har blitt feiret gjennom det siste tiåret, blant annet samarbeid mellom Vardøhus Museumsforening og veteranorganisasjonen «Shield» fra Russland.²⁰ De har satt opp minnesmerker på ulike steder i Øst-Finnmark for å hylle de partisanene som ofret livet under krigen. I tillegg har Barentsekretariatets finansiering av grensekryssende prosjekter gjennom de siste tretti årene bidratt til å styrke forbindelser mellom folk i Russland og folk i Nord-Norge, der man kan få hjelp til blant annet nettverksbygging på tvers av landegrensene. Denne nettverksbyggingen kan være alt fra idrettslag fra Russland som drar til Norge for å konkurrere og motsatt, eller skoler som reiser på besøk til hverandre over grensa for å utveksle tanker og ideer.²¹

En slik kontekst kan delvis være med på å forklare debatten i Vardø rundt GLOBUS II, fra planlegging og byggingen av anlegget, og frem til i dag. Det er en utbredt oppfatning lokalt at Vardø i alle år har hatt et godt forhold til Russland, at den mellomfolkelige interaksjonen alltid har vært der, og at det har alltid vært en vennlig tone i form av dialog. Det er også en utbredt oppfatning at storpolitikken går over hodene på innbyggerne i Vardø og bidrar til å stikke kjepper i hjulene på det gode forholdet som Vardø ønsker å ha til Russland. Vardø kommune har i en rekke sammenhenger skrevet på sine nettsider om det gode forholdet til Arkhangelsk og Murmansk, og om at det bør være i alles interesse, men også fordelaktig, om avstanden mellom Oslo og Moskva hadde vært mer lik avstanden mellom Vardø og Arkhangelsk.²² Det tette og brede samarbeidet med russiske partnere som både kommunen og mange organisasjoner i Vardø har hatt gjennom de tre siste tiårene, og feiringen av dette som en positiv del av Vardøs kulturliv og identitet, er en viktig faktor for å forklare deler av debatten om radaren.

En annen side av denne saken er hvordan forholdet mellom Norge og den tidligere Sovjetunionen var under den kalde krigen, og hva som skjedde etter Sovjetunionens fall i 1991. Norge ble medlem av NATO etter andre verdenskrig, i 1949, og mantraet «aldri mer 9.april» har blitt stående helt til dags dato, som en form for legitimering av økt forsvarsevne.

²⁰ Partisanmuseum u.å

²¹ The Norwegian Barents Secretariat u.å

²² Jensen 2017

Innlemmelsen i NATO kom som en konsekvens av det man anså for å være trusselen i øst under den kalde krigen, Sovjetunionen. NATO skulle være med på å sikre Norges suverenitet, og samtidig bidra til å avskrekke Sovjetunionen fra å gjennomføre et mulig angrep. Sikkerhetspolitikken som Norge førte under den kalde krigen, baserte seg på «avskrekking» og «beroligelse».²³ Det vil si «avskrekking» i den forstand at et mulig angrep fra Sovjetunionen ville bli både dyrt, og samtidig ville et angrep føre til at NATO ble dratt inn i denne krigen. Det andre begrepet, «beroligelse», handler om de selvplagte begrensningene Norge la på seg selv, som var ment som en forsikring overfor Sovjetunionen om at Norge ikke ville bli et springbrett for allierte operasjoner i fredstid. Blant annet ble det allerede i 1949 slått fast av norske myndigheter at allierte styrker ikke skulle plasseres permanent på norsk jord.²⁴ Denne forsikringen fra Norge er, slik jeg ser det, den som har forårsaket den største delen av misnøyen både hos Russiske myndigheter, men også innbyggerne i Vardø. Dette vil jeg komme tilbake til senere i oppgaven.

En annen del som gjør situasjonen i Vardø spesiell, er at debatten også kommer som en konsekvens av at Norge og Russland alltid har vært en del av to ulike forsvarspolitiske «sikkerhetsfelleskap».²⁵ Sikkerhetsfelleskap vil si en gruppe land som er med i et fellesskap, der militær maktbruk imellom medlemslandene er et virkemiddel som ikke lenger ses på som nødvendig. Russland inngår ikke i det vestlige sikkerhetsfelleskapet som Norge er med i. Dette sikkerhetsfelleskapet er også bakgrunnen for at Vårberget i Vardø har vært brukt til overvåking av områdene i nord fra begynnelsen av den kalde krigen. Det har stått radarsystemer på Vårberget siden 1950-tallet, og disse systemene har vært brukt til å følge med på hva som skjer i nordområdene, og da spesielt Barentshavet. I tillegg ble det også flydd tokt av USA fra rullebanen på Andøya, da norske myndigheter ikke prioriterte slik maritim overvåkning på 1950-tallet. Disse flytoktene ble flydd av den amerikanske marinen fra 1955.²⁶ På denne måten kunne amerikanerne følge med på den sovjetiske aktiviteten i Barentshavet. Denne overvåkingaktiviteten som amerikanerne utførte fra Andøya, fikk etter hvert også hjelp av den planlagte utvidelsen av radarkjeden til NATO, hvorpå det ble oppført flere radarer blant annet på Vårberget i Vardø. Sakte, men sikkert, ble overvåkingen utvidet i nord.

²³ Heier & Kjølberg 2015: 18

²⁴ Dyndal 2015: 118

²⁵ Kjølberg 2015: 27

²⁶ Dyndal 2015: 115

Amerikanerne har helt siden starten av den kalde krigen operert i Nord-Norge, og ofte utenfor Vardø, i Barentshavet. Det går et skille ved den kalde krigens slutt, da Sovjetunionen falt i 1991, og på den andre siden av skillet kommer GLOBUS II. Radaren ble prosjektert og oppført noen år etter at Sovjetunionen falt. Grunnen til at det i avhandlingen settes dette skillet, er at det er starten på en ny periode etter 1991. Den kalde krigen var slutt, men mye av forskjellene mellom statene fra den kalde krigen følger med over til tidsperioden jeg tar for meg i oppgaven, som er fra 1998 til 2022. Det er nettopp USA og NATOs nærvær i Nord-Norge som ofte dukker opp og problematiseres i materialet jeg har gjennomgått. Det er også dette som virker å være besværende for Russland, at USA fortsetter å ha nærvær i deres nærområde, med ulike, diffuse forklaringer på hvorfor. Det er derfor vesentlig når jeg skal snakke om GLOBUS II og Vårberget i Vardø. Mye av mistenksomheten som fortsatt eksisterer mellom landene har sine røtter i faktorene nevnt over.

Debatten om Globus II – perioder og tema

I denne delen av oppgaven har jeg forsøkt å periodisere debatten rundt radaranlegget og kartlegge hvilke tema, meninger og argumenter som dukker opp når. Jeg forsøker også å sette dette i kontekst og forklare hvorfor debatten endrer seg og tar nye retninger. Jeg har lest igjennom artikler og leserinnlegg utgitt i lokalavisa Østhavet i tidsrommet 1998 og frem til 2022. Jeg velger å starte periodiseringen av debatten i 1998, da dette er året det ble offentliggjort at anlegget skulle bli etablert, og den første artikkelen om anlegget ble publisert.²⁷ I arbeidet med å spesifisere de ulike periodene, har jeg sett etter endringer i debatten over tid, og/eller hvilken tematikk det blir skrevet om og diskutert. Linjene er kanskje ikke like klare i alle periodene, men det kan anes en endring i debatten likevel. Enkelte av periodene kan strekke seg over flere år, samtidig som noen av de andre periodene strekker seg over færre år. Dette har å gjøre med hva jeg har funnet i de ulike artiklene, og hvordan debatten har fortonet seg over tid. Med det som et utgangspunkt, følger de ulike periodene under.

²⁷ *Bergens Tidende* 4. april 1998. Stjernekrig-radar til Vardø

1998-2000: Rakettforsvar eller se på romsøppel?

Den første artikkelen om anlegget er skrevet av journalist Mona Askerød i lokalavisa Østhavet i mars 1998, og har forsideplass med tittelen «Overvåker rommet fra Vårberget».²⁸ I artikkelen presenterer hun navnet på den nye radaren som skal komme på Vårberget i Vardø, og at GLOBUS-systemet som allerede står på berget, og den nye GLOBUS II, er et samarbeid mellom den norske etterretningstjenesten og «Space Command» i USA, en avdeling som ligger under det amerikanske luftforsvaret. Prosjektleder, og tidligere stasjonssjef ved Forsvarets stasjon i Vardø, Tom Rykken, uttaler i artikkelen at etableringen av GLOBUS II i Vardø fører Norge og etterretningstjenesten et stort steg inn i det som er fremtiden: romforskning. Det nye systemet og personellet som bemanner det på berget skal overvåke det som i artikkelen omtales som «romsøppel». Samtidig nevnes det at strålingen som kommer fra den nye radaren ikke er farlig for folk som bor i Vardø, da radarstrålen den sender ut er svært konsentrert. Knappe halvannen uke senere publiserer Askerød en ny artikkel der det kommer frem at forsvaret vil foreta målinger på anlegget som allerede står på berget, for å se om det er skadelig stråling.²⁹ Tom Rykken kommenterer i denne artikkelen at både forsvarets forsyningskommando og Statens strålevern vil være til stede under målingen. Det kommer frem at målingene som ble foretatt av anlegget slik det stod før den nye radaren skulle ankomme, viste at den verste strålingen kom fra en mobiltelefon. Igjen nevnes det at radarstrålen er konsentrert, og vil ikke påvirke innbyggerne i Vardø. Verdt å merke seg, som jeg vil komme tilbake til, er at Rykken sier at radaren ikke kan rettes mot havoverflaten. Radaren kan angivelig kun rettes opp i lufta, og dermed ikke peke for eksempel østover. Uka etter, 7.april, kan man lese i Østhavet at «Ingen blir grillt».³⁰ Forsvaret hadde informasjonsmøte om GLOBUS II, igjen for å betrygge vardøværingene rundt strålingsfaren. Under dette informasjonsmøtet fikk Tom Rykken skryt av Rolf Einar Mortensen. Mortensen var bystyrepolitiker for Arbeiderpartiet i Vardø, og var positivt innstilt til den åpenheten forsvaret så langt hadde vist i forbindelse med radaranlegget under møtet.

Til tross for applaus for åpenheten rundt anlegget under møtet i april, ble GLOBUS II et tema for Stortinget i begynnelsen av mai. SVs stortingsrepresentant, Hallgeir H. Langeland ville ha en bekreftelse fra forsvarsministeren om hvilke oppgaver radaren var satt til å gjøre. Han ville også ha en avklaring på hvorvidt det faktisk kun er norsk personell som opererer systemet, og

²⁸ *Østhavet* 26. mars 1998. Ny kjemperadar på Vårberget

²⁹ *Østhavet* 2. april 1998. Vil være på den helt sikre siden

³⁰ *Østhavet* 7. april 1998. Ingen blir grillt

han var samtidig betenkt med tanke på plasseringen av radaren, så tett opp mot Russland. Forsvarsministeren i Norge på dette tidspunktet, Dag Jostein Fjærvoll, kunne berolige SVs Hallgeir Langeland med at USA verken hadde tilgang til data fra radaren i sanntid, og at hele systemet var under full norsk kontroll. Skepsisen til Hallgeir Langeland, og bakteppet for at saken ble tatt opp i Stortinget i utgangspunktet, er en artikkel i avisa Bergens Tidende måneden før.

Artikkelen i Bergens Tidende stod i avisa som ble utgitt 4. april 1998.³¹ Den er skrevet av Inge Sellevåg, og inneholder informasjon om den nye radaren i Vardø som frem til publiseringstidspunktet, ikke hadde vært kjent for offentligheten. Artikkelen har overskriften «Stjernekrig-radar til Vardø», og markerte dermed et skarpt skifte i hvordan man frem til da hadde omtalt anlegget. Sellevåg har gravd i historien til radaren, og det kommer fram at i USA har den ikke gått under navnet GLOBUS II, som er navnet den fikk i Norge. I USA gikk den under navnet HAVE STARE, og var utplassert på Vandenberg flybase i California i tiden før den ble sendt til Norge. På Vandenberg var HAVE STARE i et testprogram for USAs rakettforsvar, noe som også bekreftes av Tom Rykken. Det er flere som uttaler seg i artikkelen, deriblant John Pike. Pike var en amerikansk ekspert på militære romprogram. Han holder ikke noe igjen i sin beskrivelse av radaren, og påpeker at dekkhistorien til norske myndigheter kun skaper betenkeligheter rundt anlegget, og at radaren har viktigere funksjoner enn å se på «romsøppel» med tanke på sin plassering. Et eksempel han nevner er overvåking av raketter skutt ut fra russiske ubåter i Barentshavet. Påstandene til John Pike underbygges av Allen Thomson, en amerikansk forsvarskommentator. Han sier at radarens historie, og vitenskapelig logikk, tilsier at den mest sannsynlig inngår i USAs rakettforsvar. En annen mulig forklaring på plasseringen og bruken av radaren, er forskning på nordlyset, og dets påvirkning på radarsystemer. Thomson mener dermed at det kan være flere forklaringer på plassering og bruk av radaren.

Artikkelen i Bergens Tidende av Sellevåg 4. april 1998, og møtet i stortinget måneden etterpå, førte til at Russland uttrykte bekymring med tanke på GLOBUS II. De russiske synspunktene ble gjengitt i en artikkel i Østhavet i mai 1998.³² Russland tror ikke på det som blir sagt om radaren, angående dens tiltenkte funksjon. Det blir uttrykt en forundring over at en så

³¹ *Bergens Tidende* 4. april 1998. Stjernekrig-radar til Vardø

³² *Østhavet* 14. mai 1998. Russerne skeptiske til radaren

moderne radar, finansiert en god del av USA, utplasseres i Vardø og skal opereres av norsk personell. Ved å plassere radaren i Vardø, så nært opp mot grensa til Russland, frykter russiske myndigheter at USA på denne måten kan overvåke eventuelle oppskytinger av ballistiske raketter, og i så måte være et bidrag til et amerikansk rakettforsvar. Stridens kjerne slik Russland ser det, er USAs rolle i etableringen av radaren i Norge.

Etableringen av GLOBUS II i Vardø ble først annonsert i en pressemelding 24. mars 1998, av Forsvarets overkommando. Artiklene som fulgte i Østhavet i henholdsvis 1998 og 1999, i tiden før den offisielt skulle være i drift, handlet i stor grad om stråling, om radaren var et mulig bidrag til et amerikansk rakettforsvar, og hemmeligholdet rundt radaranlegget. I august 1999 fikk man satt på duken som dekker selve radarantennen.³³ Arbeidet med å installere det tekniske utstyret tilhørende radaren tok amerikanerne seg av. Ulike bedrifter og idrettslag ble kontaktet av Forsvaret for å bidra til å dra duken over radarantennen. Knappe 3 måneder etter at duken var satt på plass, kunne man lese i en artikkel i Østhavet at duken hadde blåst av.³⁴ Det var ingen store skader, men dette førte til ytterligere spekulasjoner rundt den faktiske funksjonen til anlegget. Det var natt til tirsdag 23. november 1999 at duken blåste av, for første gang. Radarantennen pekte ikke oppover, slik det tidligere ble uttalt at den skulle gjøre. Den pekte rett østover, mot Russland. Året etter, i mai 2000, kom det en journalist fra Wall Street Journal, Andrew Higgins på besøk til Vardø for å se radaren med egne øyne.³⁵ For Higgins var radaren et stort mysterium. Den manglende interessen i befolkninga undret han seg også over. Dette kan ha en sammenheng med at flere innbyggere, i begynnelsen av prosjektet GLOBUS II, kanskje trodde på det som ble sagt fra myndighetene. Den offisielle forklaringen myndighetene kom med, var at radaren kun skulle brukes til å overvåke og katalogisere romsøppel. Samtidig undret Higgins seg over hendelsen ved radaranlegget året før, der innbyggerne i Vardø våknet til en blottlagt radar og en duk på avveie. Blant annet stilte Higgins seg spørsmålet om hvorfor radaren pekte østover, mot Russland, den natta duken blåste av. Et betimelig spørsmål man aldri ikke fikk et ordentlig svar på.

Anlegget på Vårberget fikk ytterligere oppmerksomhet og omtale i media etter en artikkel publisert i Bergens Tidende 10. februar 2000.³⁶ Denne artikkelen var også skrevet av

³³ Østhavet 5. august 1999. Globus II er påkledd

³⁴ Østhavet 25. november 1999. Hole in one – Vardøs egen golfkrise

³⁵ Østhavet 31. mai 2000. Wall Street besøkte vardøradaren

³⁶ Bergens Tidende 10. februar 2000. Vardø russisk bombemål

journalist Inge Sellevåg, og har tittelen: «Vardø russisk bombemål». I artikkelen forklarer Ted Postol hvordan han antar at radaren kan fungere som rakettforsvar. På publiseringstidspunktet for artikkelen, jobbet Postol som professor i vitenskap, teknologi og nasjonal sikkerhet ved Massachusetts Institute of Technology. Tidligere hadde han blant annet vært rådgiver for det amerikanske forsvarsdepartementet, med fokus på interkontinentale raketters sårbarhet. I artikkelen forklarer Postol hvordan han mener at GLOBUS II kan bidra i et eventuelt amerikansk rakettforsvar. Postol har også skrevet en større artikkel selv, som er gjennomgått tidligere i oppgaven, der han forklarer hvordan radaren fungerer. Artikkelen i Bergens Tidende genererte flere overskrifter i tiden etter at Postol uttalte seg. Blant annet skrev regionalavisa Finnmark Dagblad en artikkel med tittelen: «Feilinformerte om Globus II».³⁷ Bergens Tidende publiserte også en artikkel 24. februar med tittelen «E-staben gav falske radardata».³⁸ Denne er også skrevet av Sellevåg. Der uttaler pensjonert underdirektør i Forsvarets etterretningstjeneste, Einar Hanssen, at norske myndigheter ble ført bak lyset og løyet til når den nye radaren skulle etableres. Han sier at å se på romskrot var en oppdiktet historie for å få den høyteknologiske radaren plassert på Vårberget.

I utgangspunktet skulle GLOBUS II være i drift fra år 2000. Den ble forsinket på ubestemt tid da duken blåste av i november 1999, men det dukket stadig opp nye artikler i andre aviser som omhandlet radaren, og dens eventuelle bidrag til et amerikansk rakettforsvar.³⁹ Radaren fikk mye oppmerksomhet etter at duken ble revet av, godt hjulpet av artikkelen til Sellevåg. Dette gjenspeiles også i både artikler og leserinnlegg som ble trykt i Østhavet 24. februar 2000.⁴⁰ I avisa har Arbeiderpartiet i Vardø et leserinnlegg, og journalist Bjørn Skomakerstuen har en artikkel som henter informasjon fra Bergens Tidende og en artikkel skrevet av journalist Inge Sellevåg. Arbeiderpartiets leserinnlegg i Østhavet nevner GLOBUS II som en mulig brikke i et rakettforsvar på USAs vegne. De ønsker svar på om forsvarsminister Fjærvoll bevisst har drevet med desinformasjon om radarens funksjoner. De etterspør samtidig informasjon som de kan stole på fra Arbeiderpartiets stortingsgruppe. Hendelsen der duken blåse av har ført til store spekulasjoner. I samme avis, i artikkelen skrevet av journalist Skomakerstuen, blir det stilt spørsmålsteget ved den egentlige rollen til radaren. Her ble Ted Postol intervjuet, og hevdet at radaren er en brikke i det amerikanske rakettforsvaret. Postol

³⁷ *Finnmark Dagblad* 12. februar 2000. Feilinformerte om Globus II

³⁸ *Bergens Tidende* 24. februar 2000. E-staben gav falske radardata

³⁹ *Klassekampen* 11. februar 2000. Stjernekrig på norsk jord; *Bergens tidende* 16. februar 2000. Forlangte radar-info fjernet fra nettet

⁴⁰ *Østhavet* 24. februar 2000. Mer åpenhet om Globus II; Hvilken rolle har Globus II;

mener at radaren åpenbart må være koblet til rakettforsvaret til USA. Samtidig sier han at Russland ikke kan overse anlegget, da det ligger kun noen mil i luftlinje fra Russland. Postol hever dermed at Vardø havner høyt opp på lista over viktige mål i en eventuell krig mellom Russland og USA. Tom Rykken intervjues også i samme artikkel, og avviser disse påstandene. Han sier at påstandene til Postol kun er spekulative. Rykken sier at GLOBUS II er uegnet til det formålet Postol fremstiller. Rykken presiserer igjen at radaren kun skal se på «romsøppel», og ikke bidrar i et amerikansk rakettforsvar.

Knappe to uker senere, 2. mars 2000, kommer Østhavet ut med ny avis.⁴¹ I denne avisa er det en god del av både leserinnlegg og artikler. Tematikken i innleggene er ikke veldig ulik det som har vært trykt tidligere. Blant annet kan det leses at formannskapet i Vardø kommune hadde vært bekymret for den negative omtalen rettet mot GLOBUS II. De skriver at informasjonen de har fått fra forsvaret i løpet av hele prosessen med planlegging, og nå oppføring, har bidratt til å betrygge den politiske administrasjonen i Vardø. Både med tanke på at radaren ikke avgir farlig stråling, men også at selve radaren og Vardø ikke vil være naturlige bombemål i en eventuell krig. De avslutter innlegget med å ønske arbeidsplassene som følger med radaren velkommen. På samme side har Arbeiderpartiet et innlegg der de også takker for et klart og raskt svar fra egen stortingsgruppe på sentralpolitisk hold angående spørsmålene de hadde til radaren. De uttrykker bekymring, men også en beklagelse, for at GLOBUS II blir brukt som skremselspropaganda av enkelte for å skape frykt og uro. Samtidig skriver John-Arild Josefsen, organisatorisk leder for Vardø Høyre, at Vardø Arbeiderparti overdriver i sine uttalelser om radaren. Josefsen gjør også et poeng ut av at forsvaret, i løpet av sine 700 år i Vardø, ikke har utgjort noen trussel, verken i Vardø eller på et nasjonalt nivå. Et annet poeng i innlegget til Josefsen, er at forsvaret har bidratt positivt til Vardøsamfunnet. I grunn rettes det kross kritikk mot Arbeiderpartiets holdning og uttalelser i forbindelse med radaren.

I samme avis kan man lese en artikkel der generalmajor, og sjef for forsvarets etterretningstjeneste i Norge, Jan Blom, forsikret Vardøs befolkning om at det ikke er noen grunn til bekymring. Han uttalte at radaren ikke inngår i noe rakettvarslingssystem, og at den heller ikke er tiltenkt en slik rolle. Under pressekonferansen som artikkelen baserer seg på

⁴¹ Østhavet 2. mars 2000. Globus II ønsket i Vardø; Takker for svaret; Vardø Ap motstander av høykompetansearbeidsplasser i Vardø?; Ingen grunn til bekymring

deltok flere kommunepolitikere, og uttrykte at det viktigste for dem var å avlive myter om radaren som at radaren utgjør en fare, både som et eventuelt bombemål, men også for eventuell stråling for befolkningen i Vardø. Varaordfører i Vardø på dette tidspunktet, Rolf E. Mortensen, uttalte at det ikke hersket noen tvil om at informasjonen de hadde fått fra etterretningstjenesten var korrekt. Blom fra etterretningstjenesten var i Vardø nettopp av den grunn, å framlegge den norske versjonen. Han sa at radaren er under full norsk kontroll. Samtidig avviste han at Vardø nå var et aktuelt bombemål. Det tas opp det faktum at radaren hadde vært til testing på Vandenberg flybase med sikte på å være en brikke i et rakettvarslingsystem, før den kom til Norge. Generalmajor Blom avviste at denne egenskapen fortsatt lå i radaren. De ansatte ved radaranlegget blir sitert i en artikkel rett under på at de ikke kjenner seg igjen i de framsatte ryktene om anlegget. Både når det kommer til å være et aktuelt bombemål, men også den påståtte farlige strålingen. «Den kalde krigen er død, og skal forbli død», uttaler Rolf Einar Mortensen for Vardø Arbeiderparti, og minner om hva Russland har plassert av raketter noen mil fra Vardø i luftlinje.

I juli 2000 publiseres det et nytt leserinnlegg skrevet av John-Arild Josefsen i Vardø Høyre.⁴² I dette innlegget svarer Josefsen på uttalelser fra SV-politiker Hallgeir Langeland. Langeland hadde helt i oppstarten av GLOBUS II-prosjektet stilt seg undrende til det som skjedde på Vårberget, og blant annet stilt flere spørsmål i Stortinget. Josefsen er kritisk til uttalelsene Langeland hadde kommet med i tiden før han valgte å skrive innlegget, og sier at Langeland har bidratt til å hisse opp vår nabo i øst. Han avslutter leserinnlegget med en satire, der han sammenligner hva GLOBUS II kan brukes til, og hva Josefsen selv mener den faktisk brukes til, som er lovlig etterretning. Han drar parallellen at han selv KAN skyte på vardøværing med geværet sitt, men at han heller velger å skyte på pappblikker. Ikke lenge etter leserinnlegget til Josefsen, ble det publisert et nytt leserinnlegg i avisa Østhavet, 3. august 2000.⁴³ Dette er et leserinnlegg skrevet av en innbygger i Vardø ved navn Arnt Edmund Jensen, der han argumenterer for at ting ikke er like svart-hvitt slik det har blitt framstilt. Et poeng i innlegget til Jensen er at russerne også har radaranlegg i relativ kort avstand i luftlinje fra Vardø. Det stadige maset og oppmerksomheten anlegget får i media, dess større fare utsetter vi Norge for, mener Jensen. Tvert imot vil en overvåkning østover virke som et ledd i å sikre at man ikke overreagerer, militært, for den minste ting som skjer på den andre siden av

⁴² Østhavet 20. juli 2000. SV og Langeland berger arbeidsplasser i Vardø?

⁴³ Østhavet 3. august 2000. Ting er ikke svart eller hvitt: Globus II-radaren og norsk overvåkning i nord

grensa. Jensen avslutter innlegget sitt med en oppfordring om ikke å uttale seg om saken om en ikke har noe nytt å tilføye debatten.

Denne perioden er den aller første i periodiseringen av debatten. I denne perioden er debatten relativt rolig, og det er ikke like krass retorikk som man vil se i noen av andre periodene. I denne perioden er det både artikler og leserinnlegg som er for radaren, og det er andre artikler eller leserinnlegg som er imot radaren. Det dukker også opp ulike politiske partier som uttaler seg ulikt om radaren. Det er Arbeiderpartiet og Høyre som er spesielt framtrepende i denne perioden. Allerede i denne perioden blir det tatt opp at innbyggerne i Vardø frykter skadelig stråling fra radaren, men også hemmeligholdet rundt radaranlegget blir både et tema, men også en kilde til usikkerhet.

2001-2004: Fra berget til fastlandet.

Perioden 1998-2000 ble avsluttet med en artikkel der Statens strålevern foretok målinger med hensikt å finne ut hvorvidt det er strålingsfare på selve øya, men også i omegn.⁴⁴ Avisa Østhavet starter 2001 med resultatene fra denne undersøkelsen.⁴⁵ Målingene ble utført på forskjellige områder rundt Vardø. Både på øya, men også på fastlandet, blant annet i Kiberg, som er om lag 10 km unna Vardø. Radaren sendte ut radarstråler på høyeste effekt når målingene ble foretatt. I rapporten som ble skrevet i denne forbindelse, ble det konkludert med at radaren ikke gir stråling som er til fare for befolkningen i verken Vardø eller Kiberg. Representantene fra Statens strålevern uttalte også i avisa at strålingen heller ikke utgjør noen fare for de som jobber på anlegget.

I denne perioden av debatten rundt anlegget, er det oppføringen av en ny radar på fastlandet det skrives mest om. På fastlandssiden i Vardø, et stykke opp på fjellet, er det et område som heter Grøhøgda, rett nord av et kjent turmål i Vardø, Oksevannet. Journalist Svein Hågensen i Østhavet skrev en artikkel som sto på trykk 5. juli 2001, der Grøhøgda blir nevnt første gang.⁴⁶ Artikkelen har overskriften «Nytt radarhode på Grøhøgda?», der Hågensen skriver om begrunnelsen Forsvaret har gitt for hvorfor de vil etablere en ny radar på fastlandet. Den nye GLOBUS II på Vårberget fører til at en eventuell ny luftforsvarsradar på samme sted gjør at

⁴⁴ Østhavet 28. september 2000. Ingen farlige stråler fra Globus II

⁴⁵ Østhavet 4. januar 2001. Ingen farlige Globus-stråler

⁴⁶ Østhavet 5. juli 2001. Nytt radarhode på Grøhøgda?

den nye radaren vil få dødsoner i radarbildet. Varangerhalvøya er stor, men luftforsvaret kom fram til at Grøhøgda ved Vardø ville være den mest optimale plasseringen. Å bygge en ny radarstasjon på Grøhøgda ville heller ikke være problemfritt for luftforsvaret. På dette tidspunktet lå det i kortene at det skulle bygges vindmøller på fjellet Domen, relativt nært den planlagte radaren på Grøhøgda. Disse vindmøllene ville også ha skapt forstyrrelser i radarbildet. I tillegg ville en eventuell etablering av en ny grusvei opp til et nytt anlegg på Grøhøgda komme i konflikt med naturvernet i området. Artikkelen til Hågensen avsluttes med at heller ikke en eventuell ny radar på Grøhøgda ville utgjøre noen strålingsfare for verken innbyggerne i Vardø eller områdene rundt radaren.

Midt i diskusjonen og debatten om et nytt radarhode på Grøhøgda, blir det trykt en artikkel av Svein Hågensen 25.oktober 2001 der det kommer frem at Russland hadde uttrykt bekymring med tanke på GLOBUS II.⁴⁷ I artikkelen beskriver Hågensen dette som den «norsk-russiske konflikten». I grunn handler det om at Russland ønsker at Norge og USA stenger ned GLOBUS II, da Russland også hadde besluttet å stenge sin overvåkningsradar på Cuba, og derav tittelen «Vil bytte GLOBUS II mot stasjon på Cuba». I artikkelen kommer det frem at Russisk UD fikk tilsvaret fra det norske Forsvarsdepartementet. Monica Dahlberg var fungerende pressetalskvinne i Forsvarsdepartementet på tidspunktet for publiseringen, og uttalte at radaren i Vardø er bemannet kun av norsk personell, og er under full norsk kontroll. Det ville dermed være usannsynlig at en nedstengning av radaren i Vardø ville skje. I artikkelen nevner Hågensen også at på sommeren året før, hadde Tom Rykken i Forsvarets etterretningstjeneste antydnet at amerikanerne hadde uttrykt et ønske om å bruke GLOBUS II til formål som Russland tidligere hadde protestert mot. Disse uttalelsene kan ikke sies å ha bidratt til å berolige situasjonen mellom Russland, Norge og USA.

Det skrives ikke nevneverdig mye om Grøhøgda etter at artikkelen til Svein Hågensen ble trykt i juli 2001. Artikkelen til Hågensen nevnte både naturvern og vindmøller som mulige hinder for en etablering av et radaranlegg på fastlandet. Torsdag 13. februar 2003, tar journalist i Østhavet, Ingunn Teigland opp tråden igjen. I denne avisa har Teigland to artikler om radaren. Den første artikkelen handler om plasseringen av radaranlegget oppe på Grøhøgda, og hvordan man eventuelt skal få dette til uten at den kommer i konflikt med Varangerhalvøya nasjonalpark. I artikkelen uttaler Ørjan W. Jenssen seg om planene for

⁴⁷ Østhavet 25. oktober 2001. Vil bytte Globus II mot stasjon på Cuba

området. Jenssen jobbet på dette tidspunktet hos Fylkesmannen i Finnmark, og hadde hovedansvaret for utredningen i forbindelse med å dra grensene til nasjonalparken lengere inn, dersom det ble bestemt at det skulle bygges, slik at nasjonalparken og radaranlegget ikke kom i konflikt med hverandre. Den avgjørelsen, om det skulle bli en ny radar eller ikke, var ikke opp til norske myndigheter å avgjøre. I og med at dette var et prosjekt i NATO, måtte også klarsignalet komme derfra. I artikkelen uttaler også Eldbjørg Henriksen seg. Hun var overarkitekt hos Forsvarsbygg på tidspunktet, og ville ha vært en del av en eventuell konsekvensutredning av å føre opp et nytt anlegg. Hun sier at NATO har signalisert et ønske om en radar, men ikke kommet med en endelig avgjørelse. Hun avslutter: «Det er vel ikke dette som er det store spørsmålet i NATO nå».⁴⁸

I neste artikkel i samme avis, kan man lese at flere bedrifter venter på svar fra Forsvaret før det besluttes om det skal bygge vindmøller i området eller ikke.⁴⁹ Varanger Kraft og Hydro Energi er to av tre selskap som hadde planer om en vindturbinpark i områder av interesse for Forsvaret. De to selskapene skulle samarbeide om å føre opp vindturbiner på et av tre områder av interesse. De tre områdene var den nevnte Grøhøgda, et område over Persfjord, og et område over Hamningberg. Alle tre områdene er i en avstand som ville føre til forstyrrelser for radaranlegget. Det tredje og siste firmaet som hadde planer om vindturbiner i området er Norsk Miljøkraft AS. Tromsøbedriften hadde pekt seg ut fjellet Domen som lokalitet for de om lag 40 planlagte vindturbinene. Problemet var at også disse vindturbinene ville påvirke Forsvarets installasjon. De måtte derfor også avvente svar fra Forsvaret. I artikkelen uttaler administrerende direktør i Varanger Kraft, med base i Vadsø: «Det er typisk Forsvaret at vi ikke har fått vite så mye».

Artikkelen som kom på trykk 20. februar 2003, også skrevet av journalist Ingunn Teigland, henviser til artikkelen det står skrevet om ovenfor.⁵⁰ I artikkelen bekrefter Forsvaret at oppføringen av vindturbiner på Domen, slik det foreligger planer om, vil bli vanskelig å gjennomføre. Nytt i denne artikkelen, er at Forsvaret nå sier at vindturbinene ikke bare vil påvirke en eventuell radar på Grøhøgda, men også påvirke radaranlegget som står på Vårberget fra før. Kjell Peder Midttun, ansatt i forsvarsbygg, sier at utbygging av vindturbinparker i det planlagte området vil ha så stor innvirkning på forswarets installasjoner,

⁴⁸ *Østhavet* 13. februar 2003. Radar utenfor nasjonalparken

⁴⁹ *Østhavet* 13. februar 2003. Vindturbiner venter på Forsvaret

⁵⁰ *Østhavet* 20. februar 2003. Vanskelig med vindturbiner

og at de nå måtte komme med en anbefaling om at prosjektene ikke gjennomføres. Det betyr at Norsk Miljøkraft måtte skrinlegge sine planer for en vindturbinpark på Domen. Samtidig måtte Varanger Kraft og Hydro Energi inntil videre også skrinlegge sine planer om utbygging på Grøhøgda. For Varanger Kraft og Hydro Energi betyr det at de må se nærmere på de to andre lokasjonene de hadde planer om å bruke for å få satt opp vindturbinparken. I artikkelen er det en undertone av at også andre planlagte områder i umiddelbar nærhet ikke vil bli noe av, ifølge Forsvaret. Det kommer også frem av en eventuell utbygging på Grøhøgda ikke vil bli noe av, før tidligst 2007. Radaren er et samarbeidsprosjekt med NATO. I NATO drev man på dette tidspunktet å så på radarkjeden i Europa, og hvordan denne eventuelt skulle se ut. Før klarsignalet kommer, blir det ikke gjort noe som helst. Denne perioden har dermed i stor grad handlet om vindturbinparker og utbyggingen av radaren på Grøhøgda, og det er argumentert både for og imot dette prosjektet. Det er den eventuelle bygginga på Grøhøgda som er viet mest oppmerksomhet, og samtidig i denne perioden var det ikke like mye negativ omtale av GLOBUS II som i den første perioden.

Den første perioden i debatten rundt GLOBUS II var i stor grad preget av diskusjoner rundt hemmeligholdet rundt prosjektet. Det ble også uttrykt bekymring rundt skadelig stråling fra anlegget, og stilt spørsmål rundt hva de egentlige oppgavene til radaren var. I denne perioden handler det i hovedsak om etablering av en ny radar på fastlandet.

2005-2010: Stor antenne og økende lokal kritikk

I avisa utgitt torsdag 21. april 2005, kan man lese at samarbeidet mellom Norge og USA om prosjektet GLOBUS II offisielt ble markert for å være i gang i artikkelen «Storbesøk på GLOBUS II», skrevet av journalistene Ingunn Hildonen og Vanja Terentieff.⁵¹ På åpningsdagen ankom sjefene for prosjektet i helikopter. Det var sjefen for etterretningstjenesten i Norge, Torgeir Hagen, og general Lord fra USA, leder av US Air Force Space Command som stilte. De ble ønsket velkommen av stasjonssjefen på GLOBUS II, Magne Thunestvedt. På samme side i avisa, er det trykt en til artikkel av de samme journalistene. En ting som kommer tydelig frem i denne artikkelen, er at Forsvaret holder kortene tett til brystet. Det er ingen hemmelighet at det står flere radarer på Vårberget, men det som derimot holdes hemmelig er hva de faktisk brukes til. I artikkelen får stasjonssjef

⁵¹ Østhavet 21. april 2005. Storbesøk på Globus II

Thunestvedt blant annet spørsmål om hva den lille radaren på berget brukes til. Dette spørsmålet ville han ikke svare på. Samtidig svarer han unnvikende på hvorfor det blir oppgitt på nettsidene til etterretningstjenesten at GLOBUS II ikke får med seg bevegelser i sør og vest, kun nord og øst. Deretter får Thunestvedt spørsmål om radarens påvirkning på tv-signalene til innbyggerne i Vardø. Stasjonssjef Thunestvedt sier at det er en mulighet for at radaren påvirker tv-signalene til innbyggerne, men samtidig påpeker han at alt elektronisk utstyr i utgangspunktet er følsomt. Samtidig sier Thunestvedt i artikkelen at Forsvaret hadde gjort tiltak for å løse signalproblemene som hadde blitt rapportert tidligere.

I en artikkel skrevet av stasjonssjef Magne Thunestvedt 23. juni 2005, med overskriften «Radarene i Vardø og stråling», skriver han om strålingen fra radaren er farlig, og forteller om målingene som har blitt gjort og hva som gjøres oppe på anlegget for å minimere faren for stråling.⁵² Innledningsvis skriver Thunestvedt at det, i tiden før han bestemte seg for å skrive artikkelen, hadde versert rykter om at radaren hadde spilt en rolle i antall tilfeller med kreft på øya. I artikkelen avkrefter han at det er tilfellet. Han skriver at de har strenge rutiner og prosedyrer når det kommer til driften av radaranlegget, og at de har som utgangspunkt at stråling kan være helseskadelig. Det refereres også til målingene som ble foretatt i september 2000, der Statens strålevern målte strålingsnivåene på ulike områder både på øya og på fastlandet.⁵³ Resultatene fra målingen viste at graden av stråling, både på selve anlegget, men også rundt om i byen, var lavere enn anbefalt. Han viser også til en undersøkelse de hadde gjort på anlegget, der de kartla alle som hadde vært ansatt fra 1960-tallet. Resultatene viste at det ikke var noen hyppigere forekomst av kreft blant de nåværende ansatte. På tidspunktet for publiseringen av artikkelen, noe som påpekes av Thunestvedt, var dette et pågående arbeid og dannet grunnlaget for videre studier.

Magne Thunestvedt får tilsvaret på sin artikkel i et leserinnlegg 7. juli 2005. I denne utgaven av Østhavet er det skrevet et leserinnlegg av Bjørn Kristian Strige, med tittelen: «Om Globus II radaren i Vardø».⁵⁴ Strige ytrer seg kritisk til målingene som ble foretatt på øya, som Thunestvedt også nevner i sin artikkel. Strige mener at det er for lite med kun to målinger, og at det må måles der det bor folk. I tillegg skriver han at forsvarer har trampet seg fram og plassert radaren på berget, og han kan ikke minnes at vardøværingene hadde blitt enige om at

⁵² Østhavet 23. juni 2005. Radarene i Vardø og stråling

⁵³ Østhavet 28. september 2000. Ingen farlige stråler fra Globus II

⁵⁴ Østhavet 7. juli 2005. Om Globus II radaren i Vardø

man ville ha et «bombemål» i byen. Han skriver at Forsvaret kunne ha gitt noe positivt tilbake til Vardøsamfunnet. Samtidig påpeker Strige at kreft er en av flere skadelige ettervirkninger av stråling, og avslutter leserinnlegget med at om man først måtte ha radaren i Vardø, kunne de ha plassert den en plass der man ikke kan se den, og den ikke kunne stråle på innbyggerne i Vardø.

I Østhavet utgitt 20. oktober 2005 trykkes det et leserinnlegg fra innbygger og gissel, slik han omtaler seg selv, Willy Jakobsen.⁵⁵ Innlegget er skrevet etter at han hadde sett Brennpunkt-dokumentaren som ble sendt på NRK om GLOBUS II. Han har gitt leserinnlegget tittelen: «Radarkaos og den muntre by ved Bussesund». Jakobsen skriver at det i dokumentaren hadde fremkommet mange ulike påstander om hva radaren brukes til, eller ikke brukes til. Til tross for at han hadde vokst opp med alle kuplene på berget og slått seg til ro, tok han nå bladet fra munnen. Han skriver at funksjonen som rakettforsvar, et bidrag i en eventuell stjernekrig eller katalogisering av «romsøppel» ikke er det største poenget i debatten om anlegget. Jakobsen stiller heller et stort spørsmålstegn ved plasseringen av anlegget. Det inngår i et samarbeid med NATO, og Vardø bærer sin del av det ansvaret. Det han undrer seg over er om Vardø Kommune får noe igjen for å bruke sine innbyggere, inkludert han selv, som gissel. Skulle det oppstå en situasjon mellom USA og Russland, og Russland skyter opp raketter, er det ingen tvil om hvor den første raketten treffer, ifølge Jakobsen. «Å tro noe annet er som å tro på julenissen», skriver Jakobsen. Det stilles spørsmål ved de sikkerhetspolitiske vurderingene som ble gjort i forbindelse med etableringa av radaren. Han skriver også at det hadde vært fint å få svar på hva både fylkesmannen og ordføreren i byen tenker om sikkerheten til byens innbyggere, samt hvilke tanker de har rundt om at virksomheten på berget dysses ned. «Er vi nyttige idioter for NATO, eller ikke?» undrer han. Inntil det foreligger svar på ulike spørsmål som har kommet med virksomheten GLOBUS II, må innbyggerne i Vardø opprettholde den muntre by, ikke ved Bussesund, men mellom stormaktene, avslutter han innlegget med.

I Østhavet uka etter, 27. oktober 2005, er vardøværing Stig Ødegaard lite imponert over måten Norge forholder seg til USA i spørsmålene rundt GLOBUS II.⁵⁶ Han skriver om radaren, i en sarkastisk tone, at den er «norsk-kontrollert» og at den bare skal overvåke «rask og søppel». Han stiller spørsmål ved at man ikke har hentet inn uavhengige kilder når man

⁵⁵ *Østhavet* 20. oktober 2005. Radarkaos og den muntre by ved Bussesund

⁵⁶ *Østhavet* 27. oktober 2005. Globus 2

foretok målinger for å se etter stråling fra radaren, men at man valgte å stole på «pålitelige» amerikanske kilder, skriver han. Han skriver også at det var et håp om at man med den nye Arbeiderpartiledede regjeringa med Jens Stoltenberg i spissen på publiseringstidspunktet skulle gjøre noe med forholdet til USA. Det ble ikke tilfellet. Norge jattet bare med USA, og gjorde seg selv liten og ynkelig i det store bildet, skriver Ødegaard.

Hans M. Hansen i Kystpartiet, skriver et leserinnlegg i Østhavet 5. mai 2006. Hansen skriver om den samme tematikken som Ødegaard gjorde ovenfor. I dette leserinnlegget er tittelen «Militær støtte til amerikanerne i Finnmark».⁵⁷ Hansen stiller seg undrende til amerikanernes aktivitet i nærområdet, og går langt i å spekulere i ulike motiver. I innlegget spekulerer Hansen i om sprenging i berggrunnen i Bjørnevatn, gjennomført av amerikanerne, kan ha en sammenheng med at radaren pekte østover natta duken blåste av, samtidig som sprengningen foregikk. Han lurte på om sprengningen ble foretatt i Bjørnevatn da det er samme berggrunn som på Kolahalvøya, der russerne angivelig skal ha militære anlegg. Kolahalvøya er ikke mange mil unna verken Bjørnevatn og Vardø i luftlinje. Hansen undrer seg også over at det i samme tidsrommet ble seilt med spionskip utenfor Vardø. Angivelig ble det lest av navigasjonspunkter for satellitt, og det stilles spørsmål i innlegget om dette kan ha noe å gjøre med et eventuelt raketangrep mot russiske militæranlegg på Kolahalvøya. Hansen nevner også at i en eventuell krig mellom USA og Russland vil GLOBUS II være et viktig mål for russerne. Den nye radaren som er planlagt på fastlandet vil ikke hjelpe den eventuelt spente situasjonen som ville oppstå. Samtidig sier han at målingene som er foretatt med tanke på stråling, ikke er tilstrekkelige, og at myndighetene ikke har villet gjennomføre en ordentlig undersøkelse. Hansen avslutter innlegget med et spørsmål, der ordfører Rolf Mortensen og politikerne generelt blir trukket i tvil om de er sitt ansvar bevisst. Dette både med tanke på strålingsfaren, men mer i retning av overskriften i innlegget. Hansen spør avslutningsvis i innlegget: Hvilket ansvar har politikerne, med Rolf Mortensen i spissen, med tanke på den militære rollen Vardø har fått for amerikanerne?

13. april 2007 får John Arild Josefsen fra Vardø Høyre et leserinnlegg på trykk i Østhavet, som handler om hans opplevelse rundt det å reise etter at nye sikkerhetstiltak hadde tredd i kraft på lufthavna i Vardø.⁵⁸ Med en undertone av satire har han gitt innlegget tittelen:

⁵⁷ Østhavet 5. mai 2006. Militær støtte til amerikanerne i Finnmark

⁵⁸ Østhavet 13. april 2007. Ondskapens akse

«Ondskapens akse». Dette med bakgrunn i det Josefsen skriver innledningsvis: «Da George W Bush skulle tegne inn ondskapens akse på globusen – mellom Kabul og Bagdad – må han ha snubla i føttene til forsvarsministere Donald Rumsfeld, for han klarte å få streken helt opp til flyplassen i Vardø». Tonen i innlegget er i hovedsak satirisk. Han skriver om de store omveltningene på flyplassen i forbindelse med sikkerhetskontrollen, der han nå måtte vise frem legitimasjon. Det uttrykkes misnøye over både å måtte vise frem legitimasjon til kjentfolk, men også over å måtte tømme lommer for kontroll av innhold. Etter å ha kommet seg igjennom sikkerhetskontrollen, skriver Josefsen: «Endelig var jeg gjennom all kontroll og satte meg ned i lag med nok en nabo som også var terrorismistenkt». Han avslutter innlegget med at Bush har skaffet flere arbeidsplasser i utkant-Norge enn statsminister og AP-leder Jens Stoltenberg og nestleder i AP Helga Pedersen til sammen, og undrer seg til slutt: «Ja, hva skulle vi ha gjort uten amerikanerne og GLOBUS II i Finnmark?».

Det går noe tid før neste artikkel blir publisert i Østhavet som tar opp Globus II. Denne gangen handler det om tv-kaos, frykt for stråling og tanker rundt hva GLOBUS II egentlig brukes til. Artikkelen er trykt i avisa som ble publisert 3. desember 2008, og er skrevet av journalist Magne Henriksen.⁵⁹ Tittelen er: «Globus 2 skaper TV-kaos og strålefrykt». I artikkelen får vi høre om Valter Jakobsen og Asbjørn Robertsen, som er nærmeste nabo til anlegget oppe på Vårberget. Både Valter og Asbjørn er plaget med at tv-signalet tidvis er dårlig, og at tv-skjermen flimrer. Det kommer frem i artikkelen at de to ikke er de eneste som er plaget med dette. Flere i nabolaget opplever de samme problemene, og Jakobsen er sikker på at problemene de opplever skyldes radaren. Robertsen fortalte Østhavet at da duken blåste av radaren for andre gang i 2005, var problemene borte.⁶⁰ I hvert fall helt til de fikk radaren i drift igjen. Både Jakobsen og Robertsen undrer seg over uttalelsene til etterretningstjenesten om hva radaren faktisk brukes til, all den tid den forstyrrer tv-signalet til befolkningen. Jakobsen uttaler, ironisk: «Den skulle søke etter søppel, ikke etter gatesøplet i Vardø».⁶¹ Slike uttalelser, kombinert med hemmelighold fra sentrale myndigheter, bidrar ifølge avisartikkelen til at det oppstår spekulasjoner rundt anlegget. Slik det står i artikkelen, har det også ført til diplomatiske utfordringer mellom Norge og Russland. Radaren ligger 40 kilometer i luftlinje fra grensa til Russland, som i 2000 førte til at en russisk general utpekte Vardø som et atom mål. Frykten er dermed ikke ubegrunnet mener journalist Magne Henriksen, som

⁵⁹ Østhavet 3. desember 2008. Globus 2 skaper TV-kaos og strålefrykt

⁶⁰ Østhavet 20. oktober 2005. Den kom brått på - stormen

⁶¹ Østhavet 3. desember 2008. Globus 2 skaper TV-kaos og strålefrykt

avslutter med at Østhavet skal følge saken videre i neste avis.

10. desember 2008 kommer den nevnte avisa, der Østhavet følger opp artikkelen med Jakobsen og Robertsen. Tittelen på artikkelen er: «Forsvaret vil gi lite informasjon om Globus II», og er skrevet av journalist Magne Henriksen.⁶² I denne artikkelen sier Forsvaret at radaren ikke er helsefarlig, og at de heller ikke vil gi ny informasjon om anlegget av hensyn til rikets sikkerhet. Blant annet vil de ikke si noe om bruksområde og funksjon, da det ligger informasjon på Forsvarets hjemmesider. I samme artikkel uttaler forsvarsdepartementet at radaren ikke er en del av USAs rakettforsvar, slik det blir hevdet. De vil heller ikke kommentere hvorvidt det er forskning, slik det har fremstått, eller om det er forsvar som er oppgaven til radaren. Også i denne artikkelen holder de kortene tett til brystet, og viser til at det er graderte opplysninger journalisten spør om. Artikkelen avsluttes igjen med at Østhavet lover å følge saken videre, blant annet ved å hente opplysninger fra uavhengige kilder. Henriksen skriver også at det har kommet inn flere tips til redaksjonen, som de vil se nærmere på.

Det siste bidraget i året 2008, er et leserinnlegg av daværende stasjonssjef på Forsvarets stasjon Vardø, Kai-Egil Evjen.⁶³ 17. desember 2008 skriver han om de 3 ulike kuplene på berget, og arbeidet etterretningstjenesten har lagt ned for å trygge folk på at radarene ikke er helsefarlig. Evjen skriver også om undersøkelsene som ble gjennomført i september 2000. I innlegget til Evjen kommer det klart frem at ingen undersøkelser, av noen av de tre radarene, har gitt utslag på farlige nivåer. Etterretningstjenesten eier to av de tre radarene, der den siste tilhører Forsvarets logistikkorganisasjon,⁶⁴ og driver med luftovervåkning. Det ble også foretatt målinger i forbindelse med FLOs radar i 2004, skriver Evjen. Han avslutter med at Forsvaret har jobbet tett med Vardø kommune rundt problemstillinger som har oppstått med tanke på anlegget.

I 2009 blir det ikke trykt nevneverdig med artikler i Østhavet som omhandler GLOBUS II og virksomheten på berget. I hvert fall ikke før Magne Henriksen har en artikkel på trykk halvveis ut i året, 8. juli 2009, med tittelen: «Viktig å fjerne tvil om GLOBUS II».⁶⁵ I

⁶² Østhavet 10. desember 2008. Forsvaret vil gi lite informasjon om Globus II

⁶³ Østhavet 17. desember. Radarene i Vardø og stråling

⁶⁴ Blir forkortet til FLO

⁶⁵ Østhavet 8. juli 2009. Viktig å fjerne tvil om Globus II

artikkelen har Henriksen vært i kontakt med Russiske myndigheter, via den russiske ambassaden i Norge. Et av temaene de kommer inn på i artikkelen er vurderingen russiske myndigheter har gjort i forbindelse med radaren. Ambassadøren ved den russiske ambassaden på dette tidspunktet, Sergey Andreevs, uttaler at russiske eksperter har fastslått at Globus II kan brukes til rakettforsvar. Ambassadøren peker også på det faktum at USA i 2002 gikk ut av ABM-avtalen⁶⁶ av 1972, og at programmet de hadde for et rakettforsvar, og utbyggingen av dette, dermed eskalerte. Dette førte i sin tur til at balansen mellom USA og Russland ble forstyrret, all den tid ABM-avtalen var tuftet på en gjensidig avtale om å regulere og begrense hva nasjonene kunne ha av rakettforsvar. Ambassadøren uttaler også at på grunn av begrenset med informasjon om radaranlegget, samt uklarhet rundt hvem som faktisk bruker den informasjonen som blir innhentet, stoler de på uttalelsene til norske myndigheter. Samtidig sier russiske myndigheter at det er viktig å få fjernet enhver tvil rundt GLOBUS II. Både for å bli kvitt de ulike bekymringene man har, men også slik at man unngår å provosere hverandre unødvendig.

I 2010 skrives det ikke mye om GLOBUS II i Østhavet. Det er skrevet en artikkel i avisa som er av interesse. Artikkelen som trykkes i Østhavet 13. januar 2010, er skrevet av journalist Håvard Mækelæ, og har tittelen: «Over 27 millioner til radar-oppgradering».⁶⁷ I artikkelen skriver Mækelæ om oppgraderinger som skal gjøres på radaranlegget i årene fremover. Han skriver at bare i 2010, skal det brukes over 27 millioner kroner på å oppgradere anlegget. Heidi Kristin Langvik-Hansen var på tidspunktet for publiseringen av artikkelen pressetalskvinne for forsvarssjefen i Norge. Hun uttaler i artikkelen at arbeidet med modernisering og vedlikehold av radaren vil pågå over flere år, og vil være ferdigstilt i 2015, dersom alt går etter planen. Samtidig presiseres det i artikkelen at forsvaret ikke vil gi informasjon om de ulike oppgraderingene som skal gjøres på anlegget. Arbeidet som skal gjøres på radaren sorterer under det USA kaller for Sensory Service Life Extension-programmet (SLEP).

Det har vært diskusjoner rundt tv-signalforstyrrelser, og det har også vært dratt i tvil hva man egentlig gjør på Vårberget i Vardø i denne perioden. Målingene som ble gjort med tanke på stråling har det også blitt stilt spørsmål ved. I hovedsak er det privatpersoner som har skrevet

⁶⁶ ABM-avtalen var en avtale inngått mellom USA og Sovjetunionen i 1972, som forbød etableringen av et rakettforsvar. Lodgaard 2017

⁶⁷ *Østhavet* 13. januar 2010. Over 27 millioner til radar-oppgradering

leserinnlegg i denne perioden. Blant annet har John Arild Josefsen fra Vardø Høyre uttalt seg noe sarkastisk, i hentydning om at oppstyret er unødvendig. I neste periode ble det derimot et nytt fokus i debatten.

2011-2015: Nye bokutgivelser skaper ny debatt om oppgavene på Globus II

Denne perioden preges av en oppblussing i debatten om GLOBUS II, der journalist i NRK, Bård Wormdal, er et navn som dukket opp ofte. Utgivelsene til Wormdal i denne perioden, bøkene «Satellittkrigen» og «Spionbasen», fører til nye spekulasjoner rundt anlegget.

Debatten i denne perioden går fra Wormdals kritikk og kritiske blikk på den militære rollen GLOBUS II spiller i det store bildet, til motsvar til denne kritikken fra andre privatpersoner med henvisning til blant annet kommunismen. Det er til tider betente debatter, innlegg og leserinnlegg i denne perioden.

Perioden starter med en liten artikkel i Østhavet 5.oktober 2011.⁶⁸ I artikkelen uttaler Terje Wahl, avdelingsdirektør ved Norsk Romsenter på tidspunktet for publisering, at radaren er essensiell i forskning og katalogisering av «romsøppel». Den smale strålen radaren sender ut gjør den spesiell i denne sammenhengen, da den kan måle baner og posisjoner til romobjekter veldig nøyaktig. I samme artikkel skrives det at en måned før publisering, rapporterte NRK at en personbil hadde fått problemer med det elektriske anlegget etter å ha vært oppe på berget, i nærheten av radaren. Bilen var av merket Volkswagen, og produsenten fikk ikke tillatelse til å foreta målinger på området. Det var ikke bare Volkswagen som opplevde disse problemene. Flere andre bilmerker opplevde tilsvarende problemer med det elektriske anlegget i sine biler. Forsvaret blir i artikkelen bedt om å svare, og uttaler at dette er et problem mellom bileier og bilprodusent.

I artikkelen publisert 7.desember 2011 av journalist i Østhavet Magne Henriksen, nevnes Bård Wormdals utgivelse «Satellittkrigen» første gang.⁶⁹ Boka handler om det Wormdal kaller «Norges militarisering av polområdene og verdensrommet». Wormdal undersøker blant annet hvordan informasjon fra ulike satellitter brukes, og hvilken informasjon som innhentes.⁷⁰ I denne artikkelen presenteres noe av innholdet i boka til Wormdal, som går langt

⁶⁸ Østhavet 5.oktober 2011. Globus II viktig for romsøppel, dårlig for ømfintlige biler

⁶⁹ Østhavet 7.desember 2011. Vardø-radaren kan brukes til verdensromkrig

⁷⁰ Wormdal 2011

i påstandene om virksomheten på berget, der han mener at radaren inngår i et avansert amerikansk rakettforsvar. Artikkelen i Østhavet bygger på en artikkel opprinnelig publisert i regionsavisa Finnmarken. Wormdahl uttalte: «Dette er jo veldig Star Wars-aktig, og vanskelig å fatte, men jeg synes utviklingen er skummel, og det er viktig å formidle». Denne uttalelsen kommer på bakgrunn av det han har skrevet i nytgivelsen «Satellittkrigen». Wormdal skriver i boka at GLOBUS II vil kunne hjelpe USA i å angripe andre satellitter. Påstanden om å bidra i et eventuelt rakettskjold i amerikanernes tjeneste, avvises av Helga Pedersen fra Arbeiderpartiet, som på tidspunktet for publiseringen satt i utenriks- og forsvarskomiteen. Hun sier også at amerikanerne aldri har vært interessert i å bruke GLOBUS II i et eventuelt rakettskjold. Artikkelen avsluttes med at kontroversene rundt anlegget har eksistert helt siden etableringen i 1998.

Et par måneder senere kommer det en større artikkel på trykk i Østhavet. Den er skrevet av journalist Magne Henriksen, og i artikkelen uttaler Bård Wormdal seg om boka «Satellittkrigen», og generelt om GLOBUS II, og virksomheten Wormdal mener foregår på berget. Artikkelen har tittelen: «Ønsker debatt om Globusens militære rolle».⁷¹ Wormdal uttaler til Østhavet at kildene han har brukt i prosessen med boka si, gir han et solid grunnlag for påstandene han kommer med. Han har blant annet snakket med en person i det amerikanske forsvaret, som hadde GLOBUS II som ansvarsområde. Ut ifra kildegrunlaget han legger til grunn, mener han at blant annet GLOBUS II er en brikke i den moderne krigføringen som er rettet mot verdensrommet. Wormdal hadde i sitt arbeid med boka henvendt seg til norske myndigheter for en kommentar på innholdet i boka. Blant annet hadde han henvendt seg til Helga Pedersen og Jonas Gahr Støre. I perioden han jobbet med boka, satt Pedersen i utenriks- og forsvarskomiteen på Stortinget, og Gahr Støre satt som utenriksminister. Wormdal fikk ikke noe svar tilbake fra sentrale myndigheter, og påpeker at det er et demokratisk problem, all den tid dette er en debatt som bør løftes frem i lyset. Et interessant poeng i artikkelen kommer i uttalelsen til Wormdal om selve plasseringen til GLOBUS II. Han undres over om det er et brudd på Genèvekonvensjonen, som sier at militære mål ikke skal utplasseres i byer og tettsteder. Dette skulle Wormdal egentlig snakke om på Nordpol Kro i Vardø samme dag som publiseringen av artikkelen, 8. februar 2012, men han måtte utsette foredraget til 23. mai 2012.⁷²

⁷¹ Østhavet 8.februar 2012. Ønsker debatt om Globusens militære rolle

⁷² Østhavet 23. mai 2012. Prøver igjen med «Satellittkrigen»-foredrag

Det ble foredrag, og 30. mai 2012 publiserte journalist Håvard S. Mækelæ en artikkel i Østhavet med tittelen: «Satellittkrigen» inspirert av Vardø-Radar». ⁷³ Det kommer frem i artikkelen at under foredraget på Nordpol Kro, snakket Wormdal blant annet om hvor han hentet ideen til boka fra. Boka ble til da en kompis av Wormdal hadde fortalt om radaren som skulle bli satt opp i Vardø. Dette er en utgivelse Wormdal fikk «årets pressepris» for, kort tid etterpå. ⁷⁴ Den ikke-navngitte kompisen trodde ikke på den offisielle forklaringen fra myndighetene om at radaren kun skulle se på romskrot. Wormdal kunne fortelle under foredraget at det er brukt omtrent 300 kilder i arbeidet med boka, og at i flere av disse kunne man se at radaren kunne brukes også i tilfelle krig. Et annet poeng Wormdal kommer med, er at problemet ikke er overvåking av luftrom østover. Problemet er det eventuelle bruksområdet i tilfelle krig, da i USAs favør. Under foredraget diskuterte de rundt 20 oppmøtte og Wormdal blant annet strålingen fra radaren og at et eventuelt bombemål var plassert midt i bebyggelsen. I den forbindelse forklarte Wormdal hva et rakettskjold er, og hva det kan brukes til. De fremmøtte var enige om, slik det står i artikkelen: «At Vardø godt kunne fått noe igjen for at radaren sto her». ⁷⁵

Etter noen måneder, og en bokutgivelse senere, kommer det et tilsvar til Wormdals bok på trykk i Østhavet. Det er et leserinnlegg skrevet av Ole Martin Rønning fra Hammerfest, angivelig en med kunnskap om både radarer og satellitter, med tittelen: «Satellittkrigen av Bård Wormdal – Paranoia i gammelkommunistisk stil». ⁷⁶ I innlegget gir Rønning uttrykk for at han ikke er imponert over det Wormdal skriver. Bildet som tegnes av GLOBUS II som en del av militarisering av nordområdene mener Rønning er helt feil. Han argumenterer for at plasseringen av radaren i stor grad handler om lavbanesatellitter som går i polare baner. Samtidig skriver han at eventuelle raketter fra «bandittstater» som han skriver, også vil følge disse banene, og er noe radaren kan se. Det poengteres at dette likevel ikke er hovedoppgaven til systemet. Rønning skriver at det skulle bare mangle at man passet på hva som skjer i verdensrommet, gitt at vi er med i NATO. Innlegget avsluttes med et poeng om at vi ikke kan kneble denne overvåkingen av vårt nærområde, og han stiller seg spørsmålet om Wormdal helst ønsker å selge flere bøker med sine uttalelser.

⁷³ Østhavet 30. mai 2012. «Satellittkrigen» inspirert av Vardø-radar

⁷⁴ Østhavet 31. oktober 2012. Priser til to finnmarksforfattere

⁷⁵ Østhavet 30. mai 2012. «Satellittkrigen» inspirert av Vardø-radar

⁷⁶ Østhavet 27. februar 2013. Satellittkrigen av Bård Wormdal – Paranoia i gammelkommunistisk stil

I denne perioden med debatt fra Wormdal, og debatt rundt utgivelsen, trykkes det også en artikkel om en betydelig oppgradering av GLOBUS II. Tittelen på artikkelen på trykk 6. mars 2013 er: «USA skal oppgradere Globus 2».⁷⁷ Det kommer frem at USA skal bruke omtrent tre hundre millioner på radaren i 2014 og 2015, og dermed forlenge levetiden til radaren. Ordfører på tidspunktet, Lasse Haugom (FrP), ønsker oppgraderingen av radaren velkommen. Han uttaler til Østhavet at arbeidsplassene i tilknytning til anlegget er viktig for Vardø kommune, slik han uttaler: «Hvert hode som flytter hit betyr mer penger i kommunekassa». Noen få måneder senere uttrykker Russland bekymring med tanke på radaren. I artikkelen: «Russerne bekymret for Vardø-radaren»⁷⁸, mener den russiske forskeren Vladimir Kozin at Vardø-radaren fører til militær opprustning på russisk side av grensa. Russiske myndigheter anser GLOBUS II for å være en del av det amerikanske rakettskjoldet. I samme artikkel svarer forsker ved Forsvarets Forskningsinstitutt, Kristian Åtland, at opprustningen blir sett på som en modernisering. Han uttaler at Norge er en vennligsinnet nabo, men samtidig medlem av en allianse som Russland ikke er tilhenger av.

Det går fire år imellom den første boka til Bård Wormdal, «Satellittkrigen», til han kommer med en ny utgivelse. 18 november 2015 skriver journalist Magne Henriksen en artikkel om denne nye boka, som heter: «Spionbasen – Den ukjente historien om CIA og NSA i Norge».⁷⁹ I denne boka ser Wormdal nærmere på etterretningsstasjonene i Norge fra andre verdenskrig og til i dag, og kommer med tidligere ukjente opplysninger. I boka skriver Wormdal om GLOBUS II i Vardø, og hvordan dette har vært et samarbeid mellom den norske etterretningstjenesten og CIA og NSA. I boka vil det også bli framlagt navn, på hittil ukjente personer, med inngående kjennskap til virksomheten i Vardø, forteller Wormdal. Han sier også til Østhavet at Forsvaret tross alt, har vært viktig i Vardø, da det har skapt mange arbeidsplasser. Uka etterpå holdt Wormdal foredrag på Nordpol kro om sin nyutgivelse.⁸⁰ Nordpol kro var fullsatt denne gangen. Poenget med denne boka, forteller Wormdal, er å skape en offentlig debatt. Løper vi andres ærende med anlegget? Artikkelen avsluttes med at Wormdal synes Vardø får for lite igjen med tanke på fotavtrykket til Forsvaret.

⁷⁷ Østhavet 6. mars 2013. USA skal oppgradere Globus 2

⁷⁸ Østhavet 15. mai 2013. Russene bekymret for Vardø-radaren

⁷⁹ Østhavet 18. november 2015. Kommer med nye avsløringer fra Forsvarets etterretning i Vardø

⁸⁰ Østhavet 25. november 2015. Håper på debatt om det hemmelige samarbeidet

2016-2018: Forsvarets bidrag i Vardø i fokus

Det første innlegget i denne perioden ble trykt 13. januar 2016 med tittelen: «Den 51. stjerna», og er skrevet av Tore S. Paulsen.⁸¹ Han har skrevet en artikkel i en spalte Østhavet har kalt «Ordet er fritt». I dette innlegget stiller Paulsen seg kritisk til at Vardø, og norske myndigheter, løper ærende for USA, herunder CIA. Han nevner at Sovjetunionen ikke har eksistert siden 90-tallet, og at den angivelige overvåkingen av romsøppelet også kan gjøres fra andre plasser. Det nevnes også at Forsvaret har lagt beslag på store områder på øya, som før etableringen av anlegget, var populære områder for vardøværingene å blant annet gå tur i. Innlegget til Paulsen får støtte et par måneder senere. I mars skriver journalist Magne Henriksen en artikkel med tittelen: «Forsvaret burde bidra mer».⁸² Artikkelen til Henriksen er en slags oppsummering av hva som har vært debattert når det gjelder GLOBUS II. Han nevner blant annet Wormdal, og hans ønske om en større offentlig debatt rundt hva som egentlig skjer på berget. Henriksen nevner blant annet at Forsvaret finansierte idrettshallen som ligger rett nedenfor anlegget. En lignende støtte ville vært på sin plass, og med tanke på pengene som blir brukt på oppgradering av GLOBUS II, ville det i Henriksens øyne være for småpenger å anse. I samme avis skriver Henriksen en annen artikkel: «Ny USA-radar skal bygges».⁸³ Denne radaren skal også være et samarbeidsprosjekt mellom norske myndigheter og USA. I tillegg til oppgradering av GLOBUS II, skrives det også at det skal settes opp en ny og moderne radar ved siden av. Denne radaren koster angivelig rundt en milliard norske kroner. Den nye radaren skal kobles opp mot GLOBUS II, som i sin tid ble kritisert for å være en del av rakettskjoldet. Ordføreren i Vardø på dette tidspunktet, Robert Jensen (AP), sier i artikkelen at han ikke frykter at Vardø nå blir en større målskive for Russland. Etterretningstjenesten uttaler samtidig at oppgavene til den nye radaren vil være de samme som GLOBUS II har hatt siden etableringen. Blant annet å følge og katalogisere objekter i verdensrommet.

I april kommer det som kan ansees som en oppfølger på forrige artikkel. Bjørnar Jørgensen (FrP) skriver et leserinnlegg med tittelen «Modernisering av Globus 2».⁸⁴ Jørgensen skriver at den nye radaren som er under planlegging har skapt større frykt for stråling enn GLOBUS II gjorde, og at Vardø har blitt et større bombemål enn tidligere. Et poeng han kommer med er at

⁸¹ *Østhavet* 13. januar 2016. Den 51. stjerna

⁸² *Østhavet* 31. mars 2016. Forsvaret burde bidra mer

⁸³ *Østhavet* 31. mars 2016. Ny USA-radar skal bygges

⁸⁴ *Østhavet* 13. april 2016. Modernisering av Globus 2

kuplene på berget ikke er nytt for Vardø, men det som endret seg ved etableringen av GLOBUS II, og nå den nye planlagte radaren ved siden av, er hemmeligholdet befolkningen opplevde i begge disse prosessene. I tillegg nevner Jørgensen også at Forsvaret bidro med flere tjenester og goder til Vardøsamfunnet tidligere. I tillegg til oppføringen av idrettshallen, hjalp Forsvaret til med blant annet snørydding på øya. I samme avis skriver journalist Magne Henriksen en artikkel med tittelen: «Diskuterte Globus II med forsvarsministeren». I artikkelen kan man lese at lederen i Vardø Høyre, Christine Nilssen, møter forsvarsministeren på dette tidspunktet, Ine Marie Eriksen Søreide. Nilssen fortalte til forsvarsministeren at hun håper utbyggingen av anlegget ville føre med seg både arbeidsplasser og ringvirkninger i Vardø. Videre står det at møtet mellom de to i hovedsak handlet om Forsvarets nærvær i nord, og at Nilssen så positivt på de økte bevilgningene til Forsvaret, noe som gjør at man kan ha større operativ kapasitet og tilstedeværelse. Dette er med på å tydeliggjøre jobben som gjøres på berget, uttaler Nilssen.

Østhavet følger opp tanken om at Forsvaret bør bidra mer, med en artikkel skrevet av Magne Henriksen, og har tittelen: «Ønske at Forsvaret bidrar som en samfunnsaktør».⁸⁵ I artikkelen skriver Henriksen om formannskapsmøtet som hadde vært avholdt i Vardø. Under dette møtet ble det blant annet sett på Forsvarets bidrag i Vardø. Det poengteres at det ikke er et økonomisk spørsmål for kommunens del. Ørjan Jensen og Svein Harald Holmen, begge politikere for Miljøpartiet de grønne, uttaler at dette blant annet handler om at Forsvaret beslaglegger områder som kunne ha vært brukt i utvikling av næringsvirksomhet, og at Forsvaret tross alt er en samfunnsaktør. Det samme poenget kommer fra Arbeiderpartiet i Vardø, og varaordfører Cathrine Aronsen. Fra AP kom det forslag om en mulig eiendomsskatt, for på denne måten å få penger inn i kassa. Robert Jensen (AP) var ordfører i Vardø på dette tidspunktet, og poengterte at Vardø kommune ikke kan skattlegge Forsvaret, all den tid Forsvaret og dets virksomhet er regulert av staten. Jensen kunne også opplyse om at militære anlegg og avgrensede leiområder, som hele anlegget faktisk er, er fritatt for eiendomsskatt etter eiendomsskatteloven. Dermed vil det være vanskelig, om ikke umulig, å innfri et slikt ønske fra Vardø kommune. Til tross for diskusjoner og ulike meninger under formannskapsmøtet, var man enige om at man måtte ta initiativ til et møte med Forsvarsdepartementet for å finne løsninger alle er fornøyd med.

⁸⁵ Østhavet 20. april 2016. Ønsker at Forsvaret bidrar som en samfunnsaktør

I oktober 2016 har journalist Svein Hågensen en artikkel på trykk i Østhavet. Artikkelen har tittelen: «Etterretningstjenesten ble satt på dagsorden».⁸⁶ I artikkelen skriver Hågensen om en militær konferanse som ble holdt i Vadsø, med tema «Militær etterretning som en demokratisk blindsoner». På konferansen deltok blant annet professor Lev Voronkov ved Moskvas statlige institutt for internasjonal politikk. Cornell universitetet i USA sendte seniorforsker George N. Lewis, som snakket om GLOBUS IIs betydning i et rakettforsvar. Lewis uttalte på konferansen at oppgaven til radaren i Vardø var å følge med på testutskytinger på russisk side. Den russiske professoren Voronkov snakket om nordområdene, og at det Russland foretar seg på sin side har med sikkerheten i de russiske nordområdene å gjøre. Tormod Heier er oberstløytnant ved Forsvarets stabsskole. Under konferansen i Vadsø snakket Heier om Norges sikkerhetspolitikk. Han uttrykte et behov for å se på sikkerhetspolitikken med kritiske øyne. Heier uttalte også at med tanke på NATO-medlemskapet til Norge, må ikke landet fremstå som en bryksom alliert i denne alliansen. I denne sammenhengen stilte Heier spørsmålet om man var på vei mot enda en kald krig. Hågensen avslutter denne artikkelen med det han betegner som en endring i retorikken blant norske politikere når det gjelder Russland. Mer spesifikt gjelder det betegnelsen av Russland som mer selvhevdende, ikke uforutsigbar og aggressiv som tidligere. Hågensen avslutter: «Hva nå det måtte bety».

Bjørnar Jørgensen (FrP) skriver et nytt leserinnlegg i Østhavet 15. juni 2017. Innlegget har tittelen: «Kuplene på Vårberget».⁸⁷ I innlegget skriver Jørgensen blant annet at han er usikker på hvem som faktisk har etablert kuplene på berget, men at uavhengig av om det er Norge eller USA, bør Vardø få kompensasjon for at anlegget er der. Han nevner blant annet at leieinntekter for tomten der anlegget står er en måte å løse det på. Han skriver at Vardøsamfunnet kunne ha blitt kompensert med for eksempel brøyting på vinterstid, slik det var gjort tidligere. Tematikken i dette innlegget fra Jørgensen er ikke ulikt leserinnlegget han hadde på trykk i Østhavet 13. april 2016.⁸⁸ I begge innleggene skriver Jørgensen at tidligere ordfører Lasse Haugom hadde tatt til orde for et større bidrag fra Forsvaret, men med dårlig respons. Leserinnlegget til Jørgensen får støtte 17. august. I denne avisa skriver Honningsvåging Mads Olsen et leserinnlegg med tittelen: «Kjære Robert Jensen».⁸⁹ Olsen

⁸⁶ *Østhavet* 12. oktober 2016. Etterretningstjenesten ble satt på dagsorden

⁸⁷ *Østhavet* 15. juni 2017. Kuplene på Vårberget

⁸⁸ *Østhavet* 13. april 2016. Modernisering av Globus 2

⁸⁹ *Østhavet* 17. august 2017. Kjære Robert Jensen

skriver om statusen i Vardø, og situasjonen øya er satt i med oppføringen av GLOBUS II og III. Han går lengre enn Jørgensen i sine spekulasjoner, og skriver i innlegget at ved en eventuell konflikt vil GLOBUS II bli bombet, for å «lukke øynene til NATO». Olsen skriver at en slik konflikt mest sannsynlig vil starte et annet sted enn i Finnmark, der han blant annet nevner Ukraina. Det poengteres at innbyggerne i Vardø er bombemål i en eventuell konflikt med Russland, og at de er ofret av egen kommune og stat. Innlegget til Olsen avsluttes med et stikk til daværende ordfører Robert Jensen, om at «det vet Robert Jensen alt om. Eller gjør han.....».

Den første av de to siste artiklene i denne perioden kom på trykk 1. februar 2018 med tittelen: «Forsvaret er ansvarlig for TV-forstyrrelsene».⁹⁰ Begge artiklene er skrevet av journalist Dan-Tore Jørgensen. I den første artikkelen han skriver blir det derimot gjengitt en artikkel som opprinnelig var publisert hos iFinnmark, regionavisa i Finnmark. Det bekreftes av iFinnmark og Jørgensen at Forsvaret har forårsaket tv-forstyrrelsene som tidligere har blitt omtalt og diskutert i Østhavet. Ordfører i Vardø på dette tidspunktet, Robert Jensen, sier at vardøværingerne kunne søke om å få installert fiber i løpet av våren, mot en liten egenandel. Den andre artikkelen var trykt i avisa som ble utgitt 29. november 2018 med tittelen: «Nødvendig oppgradering av Globus-systemet».⁹¹ Der den første artikkelen i dette avsnittet tok opp tv-forstyrrelsene på øya, skriver Jørgensen i den andre artikkelen om en annen kjent tematikk når det kommer til radaranlegget. I artikkelen skrives det at radaranlegget, verken GLOBUS II eller den nye radaren som er under oppføring, GLOBUS III, ikke bidrar til et rakettforsvar. Et annet poeng som kommer frem i denne artikkelen er strålefare. Det har vært et argument som ofte blir brukt. Det kommer frem at det ikke skal være noe strålefare fra den nye radaren. Etterretningssjefen på dette tidspunktet, Morten Haga Lunde, uttaler til Østhavet at etableringen av GLOBUS III fører med seg både arbeidsplasser, men også inntjening for det lokale næringslivet.

I denne perioden av debatten kommer det flere meninger om Forsvarets bidrag i Vardøsamfunnet til overflaten. Det diskuteres i større grad hva Forsvaret bidrar med, eventuelt ikke bidrar med, og arbeidsplasser som kommer med anlegget løftes fram som noe positivt. Det blir også ytret kritikk mot stat og kommune, som med stor sannsynlighet har

⁹⁰ Østhavet 1. februar 2018. Forsvaret er ansvarlig for TV-forstyrrelsene

⁹¹ Østhavet 29. november 2018. Nødvendig oppgradering av Globus-systemet

ofret et helt samfunn ved å føre opp radaranlegget.

2019 – 2022: Fra debatt til sikkerhetspolitikk

Den første artikkelen i denne perioden omhandler en situasjon som i aller høyeste grad rokket ved den sikkerhetspolitiske situasjonen. Den kom på trykk 14. februar 2019 med tittelen: «Nye og større bombetokt mot Vardø».⁹² I artikkelen skrevet av journalist Dan-Tore Jørgensen, kommer det frem at Russland har flydd simulerte bombetokt mot radaranlegget. I artikkelen kommer det frem at det har skjedd flere ganger. Nettavisen *The Barents Observer* skrev også en artikkel om bombetoktet.⁹³ I artikkelen til Jørgensen i Østhavet kan man lese at Russland har flydd tokte mot Vardø tidligere. Allerede 24. mars 2017 hadde Russland flydd med 9 fly mot Vardø, med mål om å ta ut radaranlegget. De gjentok dette i 2018, da de angivelig fløy med 11 fly, med samme oppdrag som året før. Dette kommer fra etterretningssjefen i Norge på tidspunktet, Morten Haga Lunde. Han holdt det årlige foredraget i Oslo Militære Samfund, der han presenterte disse opplysningene i Etterretningstjenestens åpne trusselvurdering «Fokus 2019». Utstasjonering av allierte styrker og alliert aktivitet i nordområdene er en alvorlig trussel mot russiske interesser, skal både president Vladimir Putin, og hans forsvarsminister Sergej Sjoigu ha uttalt. Jørgensen skriver i artikkelen at russiske myndigheter har bekreftet at radarene er et bombemål for russerne, og at radarene har høy prioritet hos russiske myndigheter. Nå blir det satt opp enda en radar på berget, GLOBUS III, som ikke vil bidra til å roe situasjonen. Radarene er veldig synlige fra byen, og ligger nært bebyggelsen i Vardø. I artikkelen kommer det frem at allerede i 2016 ble denne problemstillingen rundt plassering tatt opp. Det var NRK som skrev om et mulig brudd på Genèvekonvensjonene, etter å ha vært i kontakt med Arne Willy Dahl, en ekspert på krigens folkerett. Dette på bakgrunn av hvor nært anlegget ligger befolkningen og boligfeltene på øya. I artikkelen skrives det også om jammingen russerne har utført i Finnmark. I 2018, under storøvelsen Trident Juncture, merket man at russerne hadde økt bruk av jamming.⁹⁴ Dette lammet blant annet den sivile luftfarten og andre beredskapstjenester i området. Morten Haga Lunde uttrykte bekymring over at jammingen på dette tidspunktet så og si var en del av normalbildet i nordområdene. Det er en klar utvikling i Russlands militære handlingsmønster overfor Norge i nordområdene.

⁹² Østhavet 14. februar 2019. Nye og større bombetokt mot Vardø

⁹³ *The Barents Observer* 12. februar 2019. 11 Russian fighter jets made mock attack on Norwegian Arctic radar

⁹⁴ Østhavet 14. februar 2019. Nye og større bombetokt mot Vardø

I mars 2019 skjer det bemerkelsesverdige ting rundt den nye GLOBUS III. Journalist Dan-Tore Jørgensens artikkel i Østhavet 7. mars 2019 har tittelen: «Største skipet noensinne».⁹⁵ I artikkelen skriver Jørgensen om ankomsten av GLOBUS III til Vardø. Radardelene ble levert på fastlandssiden, i havna ved Svartnes. Det ble kjørt en rekke containere med radardeler over til Vardø. På tidspunktet for lossingen hersket det noe uvisshet rundt om det var deler av, eller hele radaren som kom med skipet, og dette ble heller ikke kommentert på noe vis av Etterretningstjenesten selv. De uttalte at det er å anse som sikkerhetsgradert informasjon. I artikkelen understrekes det at denne radaren er en del av GLOBUS-systemet, altså kan den innlemmes med radaren som allerede står på berget, og at all styring og kontroll av disse er underlagt norsk personell. Lossingen gikk ikke smertefritt for verken Forsvaret eller de som jobbet på kaia. Uka etter lossingen på Svartnes skriver Jørgensen en ny artikkel: «NRK politianmelder transportfirma».⁹⁶ Under lossingen ble journalist i NRK Bård Wormdahl dultet til av en som jobbet med lossingen på kaia, da Wormdahl sto og filmet og tok bilder av arbeidet. Hvorfor dette skjedde er uvisst, men det har hatt en del å si for hva innbyggerne i Vardø tenker om hemmeligholdet rundt det som skjer på øya. Wormdahl sier til Østhavet at om man ikke ønsker at folk skal ta bilder eller filme aktiviteten, må de losse på skjermet område.

De sikkerhetspolitiske utfordringene med radaranlegget kommer til uttrykk 16. mai 2019. Dan-Tore Jørgensen skriver en artikkel med tittelen: «Mener amerikansk bosetting i Vardø ikke er god norsk politikk».⁹⁷ I denne artikkelen uttaler blant annet oberstløytnant ved Forsvarets høgskole, Tormod Heier, at de amerikanske familiene som bosetter seg midlertidig i Vardø for å bistå i etableringen av GLOBUS III, vil skape reaksjoner fra Russland. Heier uttaler at i prinsippet er det slik at amerikanske familier som bor i Vardø for en periode bryter med et kjent mønster og signalene som Norge har sendt til Russland, og vil som en konsekvens oppfattes som en provokasjon hos Russland. Det kommer også frem i artikkelen at Hårek Elvenes, Høyres forsvarspolitiske talsperson, ikke har noen betenkeligheter rundt dette. Elvenes påpeker at allierte som samarbeider om etterretning trygger sikkerheten til de som er involvert i etterretningsvirksomheten. Han får tilsvaret fra Audun Lysbakken, SVs utenriks- og forsvarspolitiske talsperson. Lysbakken uttaler at det er flere ting Norge har gjort som har bidratt til å øke spenningen i nord. Blant annet de amerikanske soldatene som er stasjonert på

⁹⁵ Østhavet 7. mars 2019. Største skipet noensinne

⁹⁶ Østhavet 14. mars 2019. NRK politianmelder transportfirma

⁹⁷ Østhavet 16. mai 2019. Mener amerikansk bosetting i Vardø ikke er god norsk politikk

Værnes og Bardufoss, og nå også amerikanske bosetninger i Vardø. Amerikanerne som har bosatt seg i Vardø er riktignok kun midlertidig, men sender uansett et signal til Russland. Bjørnar Moxnes, leder av partiet Rødt, uttaler i samme artikkel at etterretning overfor Russland er viktig. Han påpeker samtidig de utfordringene Norge har ved å la USA blande seg inn i etterretningsvirksomheten i større grad.

Neste artikkel fra journalist Dan Tore Jørgensen kommer i Østhavet 29. mai 2019, under tittelen: «GLOBUS 3 skal gjøre samme jobb som den gamle, bare bedre».⁹⁸ Artikkelen handler om den nye GLOBUS 3 som er under oppføring på Vårberget. Talsperson for det russiske utenriksdepartementet, Maria Zakharova, uttalte at Russland vil iverksette tiltak som svar på oppføring av den nye radaren. I artikkelen kommer det frem at russiske myndigheter tror at den nye radaren skal overvåke Russlands territorium. Det nevnes også mistanke om at den vil bli en del av rakettforsvaret til USA. Kilder ved Forsvarets stasjon i Vardø sier at den ikke skal gjøre noe annet enn det som er blitt gjort tidligere, men samtidig sier de at det ville være merkelig om Russland er positive til anlegget på Vårberget, som på tidspunktet for publisering begynner å bli stort. Russland gjorde alvor av å iverksette tiltak som motsvar på GLOBUS 3, og det kan man lese i Østhavet 15. august 2019 i artikkelen: «Russland har svart med rakettssystem rett over fjorden».⁹⁹ Der skriver Jørgensen at Russland har plassert ut et rakettssystem, knappe 7 mil i luftlinje fra Vardø. Artikkelen er basert på en artikkel i *The Barents Observer*, som først meldte dette.¹⁰⁰ Rakettssystemet som Russland har plassert i nærområdet, er i utgangspunktet beregnet på fartøy på overflaten, men det kan også brukes mot mål på land, slik som den nye GLOBUS 3.

I perioden etter august 2019, og utplasseringen av rakettssystemer på Russisk side av grensa, fortsatte det norske Forsvaret med planer om å bygge ut anlegget på Vårberget. I artikkelen: «Ny radar til Vardø», kan man lese at Forsvaret får 8 milliarder til 5 nye overvåkningsradarer rundt om i landet.¹⁰¹ Disse skal overvåke norsk luftrom, men også nærliggende luftrom. I den forbindelse ble det besluttet å bygge en ny radar på fastlandet i Vardø kommune, nærmere bestemt Grøhøgda. Et område som tidligere har vært tatt opp i forbindelse med en eventuell etablering av radar. Tidligere hadde det vært mange diskusjoner rundt realiseringen av en

⁹⁸ *Østhavet* 29. mai 2019. GLOBUS 3 skal gjøre samme jobb som den gamle, bare bedre

⁹⁹ *Østhavet* 15. august 2019. Russland har svart med rakettssystem rett over fjorden

¹⁰⁰ *The Barents Observer* 7. august 2019. Russia deploys missile system 70 km from Norway's Vardø radar

¹⁰¹ *Østhavet* 6. februar 2020. Ny radar til Vardø

radar på Grøhøgda. I denne artikkelen kan man lese at det nå ble en realitet, med byggestart for prosjektet som helhet i 2020, og ferdigstillelse i løpet av 2027, med variasjon avhengig av hvilken av de fem radarene det er snakk om. Det kommer frem at denne radaren ikke har noe med GLOBUS II og III på Vårberget å gjøre, men skal utelukkende drives av luftforsvaret til luftromsovervåkning, uttaler Forsvarsbygg. Kort tid etterpå kan man lese en artikkel i Østhavet som var på trykk 27. februar 2020, skrevet av Vardø Arbeiderparti, der de har en gjennomgang av årsmøtet de nylig hadde.¹⁰² I artikkelen kan man lese at Arbeiderpartiet i Vardø vil ha en ny utredning om radaren som er planlagt bygd på Grøhøgda. De nevner blant annet at vindmøllene, som også har vært diskutert tidligere, ble forhindret nettopp på grunn av radaren. De anser det for nødvendig med en ny politisk vurdering av hvor et slikt anlegg bør bli plassert. Grøhøgda ligger i nasjonalparken, med drikkevann relativt nært. I den forbindelse nevnes det i artikkelen at det under årsmøtet ble påpekt at klima og miljø ikke var like aktuelt for om lag 15 år siden, når dette først var et tema. Avslutningsvis nevnes den nye GLOBUS III, og manglende kompensasjon til Vardø kommune i den forbindelse. På årsmøtet var det også et tema at det internasjonale trusselbildet tilsier at etablering av slike anlegg, som GLOBUS III på Vårberget, og nå en ny radar på Grøhøgda, må gjennomgås nøye, og at man lokalt viser stor varsomhet rundt dette.

Et par måneder senere, i april, kan man lese i Østhavet at ordfører Ørjan Jensen fra Miljøpartiet de grønne, også er kritisk til den manglende kompenseringen fra Forsvarets side.¹⁰³ Under tittelen: «vil at Forsvaret erstatter det tapte», kan man lese en god del av de samme argumentene som Arbeiderpartiet i Vardø diskuterte under sitt årsmøte i februar. Jensen nevner blant annet frykten innbyggerne lever med, og savner at Forsvaret tar ansvar for både sikkerheten og beredskapen i byen. Jensen sier i artikkelen at han har sendt brev til Forsvarsdepartementet, der han purrer på for å få svar på forslag som Vardø Kommune hadde kommet med, med tanke på tiltak for å bevare aksepten i befolkningen for at anleggene ligger der de ligger. I artikkelen nevnes også vindmølleparken på Grøhøgda, som ble stoppet i forbindelse med Luftforsvarets nyetablering. Dette er tapte inntekter som Jensen også mener at Forsvaret burde kompensere. Det poengteres at slike etableringer hemmer videre næringsutvikling i kommunen, da Forsvaret legger beslag på store områder. Planene til Forsvaret får også ringvirkninger for flere større områder utover det. Et av tiltakene som

¹⁰² Østhavet 27. februar 2020. Årsmøte i Vardø Ap

¹⁰³ Østhavet 23. april 2020. Vil at Forsvaret erstatter det tapte

foreslås i artikkelen er ferdigstillelse av helikopterbasen på flyplassen, Svartnes, samt at tilfluktsrom bygges og driftes, da mange er redde etter uttalelser om at radaranlegget er et prioritert bombemål for Russland. Utover det krever Vardø kommune også økonomisk kompensasjon i form av for eksempel stillinger ved Forsvarets stasjon. Det er noen tiltak Jensen sier vil kompensere for tap Vardø kommune har, beregnet til om lag 400-600 millioner kroner, som en konsekvens av Forsvarets etableringer.

I dette sikkerhetspolitiske sporet blir det trykt en artikkel i Østhavet 11. februar 2021, med tittelen: «Vardø er et mål for kjernefysisk avskrekking».¹⁰⁴ Artikkelen er skrevet av Dan Tore Jørgensen, og er basert på Etterretningstjenestens trusselvurdering «Fokus 2021». I rapporten fra Etterretningstjenesten kommer det frem at russiske myndigheter har listet opp potensielle mål for kjernefysisk avskrekking. Blant annet vil stater som utplasserer rakettforsvarssystemer stå på lista. I rapporten skrives det implisitt at GLOBUS II vil være et mål for russiske myndigheter, da Russiske myndigheter ved flere anledninger har uttrykt misnøye med radaranlegget og anleggets potensielle samarbeid med, og tilknytning til rakettforsvaret til NATO. I rapporten skriver Etterretningstjenesten at Nordflåten vil få tilført nye fartøyer i 2021, deriblant multirolle-fartøyer. Det innebærer at disse fartøyene kan treffe mål under og over vann, men også mål som ligger på land. Utviklingen i denne perioden går dermed i retning av en mer sikkerhetspolitisk orientert retorikk enn tidligere. Nå sier man i klartekst at Vardø og radaranlegget på Vårberget er et militært mål for Russland.

I Østhavet 25. februar 2021 skriver Dan Tore Jørgensen artikkelen: «Forsvaret fornyet kontrakten med hotellet».¹⁰⁵ I artikkelen kan man lese at Forsvaret forlenger sin leiekontrakt med hotellet i Vardø. I ett år har Forsvaret leid Vardø hotell for å huse arbeiderne som jobber med oppføringen av den nye GLOBUS III. I denne artikkelen, som er på trykk knappe 1 uke før kontraktens utløp, kommer det frem at Forsvaret forlenger denne avtalen. Tove Mette Antonsen er daglig leder på hotellet i Vardø, og hun forteller til Østhavet at uten Forsvaret ville det vært umulig å drifte hotellet videre, og de måtte ha permittert ansatte. Forsvaret har inngått en kontrakt som løper fra mars 2021 til september 2021. På dette tidspunktet herjet koronapandemien, noe som innebar at hotellet også måtte fungere som et karantenehotell for de tilreisende arbeiderne. I den forbindelse måtte de ha egne fløyer i bygget til dette formålet,

¹⁰⁴ Østhavet 11. februar 2021. Vardø er et mål for kjernefysisk avskrekking

¹⁰⁵ Østhavet 25. februar 2021. Forsvaret fornyer kontrakten med hotellet

og måtte dermed avbestille oppholdet for enkelte gjester. Dette for å opprettholde kontrakten med Forsvaret, og muligheten til videre forsvarlig drift. Inngåelsen av leieavtalen var et betydelig bidrag til det lokale næringslivet fra Forsvaret.

Dan Tore Jørgensen og Ane Hoel skriver en interessant artikkel, eller reiseskildring, 2. september 2021. De har gitt den tittelen: «Reiseskildring: Amerikaneren».¹⁰⁶ Det de skriver i denne reiseskildringen, har en del likheter med tematikken i denne oppgaven. Noen av metaforene Jørgensen og Hoel bruker peker til, og minner om, aktiviteten amerikanerne bedriver på Vårberget. Artikkelen fortøner seg som en sammenligning av hva Vardø og Russland var før i tiden, og hva vi er blitt som en konsekvens av amerikansk «okkupasjon». I ingressen skriver Jørgensen og Hoel: «Vi har byen for oss selv. Vel, ikke helt. Amerikanernes lyttestasjon Globus III troner over – og dominerer den gamle historisk interessante byen, det østligste punktet i Norge». De skriver videre, i første setning i artikkelen: «Amerikanerne sover aldri, de speider kontinuerlig mot fienden». Premisset for artikkelen er dermed satt. I artikkelen viser de til trekorset som er plassert på Steilneset, med utsikt østover, på et punkt der man på klarværsdager kan se Russland med det blotte øyet. Korset var en gave fra Arkhangelsk. De skriver at dette korset blir en protest mot den amerikanske spionbasen på berget. De påpeker det absurde i at korset viser til utallige år med vennskap mellom Vardø og Russland, samtidig som radaranlegget på Vårberget nå setter kjepper i hjulene på dette vennskapet. De skriver i artikkelen at Vardø er vandalisert av USA og NATO, og deres «okkupasjon» av øya. Jørgensen og Hoel går så langt som å si at hele Norge er kolonisert, og at vi er ofret i NATOs søken etter å ha førsteslag med atomvåpen mot naboen i øst.

Den samme tematikken og litt av den samme retorikken, kommer på trykk i Østhavet 6. januar 2022, skrevet av Terje Albregtsen. Han skriver en artikkel med tittelen: «Militære milliarder. Til krig eller til lyst?».¹⁰⁷ Artikkelen er publisert under spalten «Ordet er fritt». I artikkelen stiller han en del spørsmål rundt bruken av midlene som er øremerket Forsvaret, og stiller spørsmål rundt en del avgjørelser som er tatt av Forsvaret. Et eksempel han tar opp er hvorfor man valgte å flytte flybase fra Bodø til Ørland, eller fra Andøya til Evenes. I artikkelen insinuerer Albregtsen at norske politikere hadde lite å si i disse avgjørelsene, med henvisning til at USA mest sannsynlig har stått for disse avgjørelsene. Om ikke direkte, så har

¹⁰⁶ Østhavet 2. september 2021. Reiseskildring: Amerikaneren

¹⁰⁷ Østhavet 6. januar 2022. Militære milliarder. Til krig eller til lyst?

USA implisitt bidratt til å ta avgjørelsene. Albrechtsen sammenligner Vardø og Andøya, med tanke på at USA også har vært på Andøya i mange år. Han skriver at andværingene må passe på at det ikke skjer det samme på Andøya som det har gjort i Vardø. Albrechtsen skriver: «Vardø-samfunnet har ikkje lenger herredømme over kva USA held på med der». Igjen insinuerer han at USA gjør det de vil, og at norske myndigheter må bøye seg. Han lurer samtidig på om Andøya, med nærværet til USA, kan ende opp med å bli et like stort bombemål som Vardø har blitt med radaranlegget på Vårberget.

I en forlengelse av artikkelen til Albrechtsen, at Vardø og Andøya er mulige bombemål for Russland, skriver Dan Tore Jørgensen en artikkel i Østhavet 10. mars 2022. Artikkelen har fått tittelen: «Ulike meninger om trusselnivå og NATOs artikkel 5».¹⁰⁸ Utgangspunktet for artikkelen til Jørgensen er hendelsen som startet 24. februar 2022 i Ukraina, der Russland invaderte Ukraina. Samtidig som president Putin igangsatte invasjonen, kom han med trusler rettet mot vesten, der han sa at mulige innblandinger i konflikten kunne føre til en eskalering av konflikten. Dette reiste spørsmålet rundt artikkel 5 i NATO,¹⁰⁹ med tanke på radaranlegget på Vårberget, og russiske myndigheters tidligere uttalelser om anlegget der de har sagt at det er et bombemål. Russland har i tillegg hatt simulerte bombetokt, der de har øvd på å ta ut anlegget, noe de har øvd på opptil flere ganger. I artikkelen uttaler Karsten Friis seg om utløsningen av artikkel 5. Han er seniorforsker og leder for sikkerhet og forsvar ved NUPI.¹¹⁰ Friis sier til Østhavet at dersom radaranlegget ble bombet av Russland, ville det ha utløst artikkel 5. Det som derimot er usikkert, er hva responsen ville ha vært. Artikkel 5 sier at et angrep på et land i alliansen, er å anse som et angrep på alle medlemslandene. Dersom medlemslandene ikke reagerer på en skarp hendelse, vil det kunne sende uheldige signaler om alliansen, samt sette presedens for liknende hendelser i fremtiden. Friis uttaler på bakgrunn av dette, at en reaksjon hadde kommet fra NATO dersom det hadde oppstått en hendelse som artikkel 5 beskriver. Samtidig påpeker han at trusselnivået ikke er forhøyet ved militære installasjoner i Norge i forbindelse med hendelsene i Ukraina, og da for eksempel ved radaranlegget, all den tid Norge er medlem av NATO.

¹⁰⁸ Østhavet 10. mars 2022. Ulike meninger om trusselnivå og NATOS artikkel 5

¹⁰⁹ «Partene er enige om at et væpnet angrep mot en eller flere av dem i Europa eller i Nord-Amerika skal betraktes som et angrep mot dem alle.» NATO_2008

¹¹⁰ NUPI – Norsk utenrikspolitisk institutt. Skape økt innsikt i mellomfolkelige spørsmål og internasjonale forhold. Regjeringen u.å.

Seniorforsker Friis får tilsvaret fra Odd Inge Haravik. Haravik har blant annet bakgrunn som tidligere kommandant ved Vardøhus festning. Han deler ikke det samme synet som Friis i hva som hadde skjedd dersom en hendelse hadde oppstått ved radaranlegget i Vardø. Haravik sier til Østhavet at ved en krise eller krig, ville anlegget i Vardø blitt satt ut av spill relativt tidlig, med fly eller missiler. Dette med bakgrunn i at Vardø ligger nærme Kolahalvøya, der Russland har sine strategiske atomvåpen. I tillegg påpeker Haravik at det har vært gjennomført øvelser i Russland der en del av øvelsene har vært å faktisk trene på å ta ut radaranlegget. Haravik påpeker også at sikkerhetstrusselen i Nord-Norge, og da spesielt i Vardø, er annerledes enn resten av landet. Han påpeker Vardøs plassering, så nærme Russland, og at det alene utgjør en permanent utfordring når det kommer til norsk sikkerhet. På bakgrunn av dette sier han til Østhavet at det vil være feil å se på det nasjonale trusselnivået. Det regionale og det lokale trusselbildet vil ikke være likt. Uansett, uttaler Haravik, vil ikke et angrep mot radaranlegget utløse artikkel 5. Skulle det ha skjedd, ville det utløst full krig mellom Russland og NATO, noe som i ytterste konsekvens ville blitt en svært ødeleggende atomkrig.¹¹¹

I denne perioden kan man se en opptrapping av sikkerhetspolitiske diskusjoner og hendelser, og et strengere hemmelighold rundt virksomheten ved Globus II enn i tidligere perioder. Der det tidligere var debatt rundt hvilke oppgaver og oppdrag man løste på radaranlegget, og leserinnlegg for og imot dette, blir det i denne perioden rettet fokus mot konsekvensene av GLOBUS II og III. Denne endringen kan sees i lys av noen av hendelsene som fant sted i denne perioden. Blant annet ble det fløyset simulerte bombetokt av Russland, med mål om å ta ut radaranlegget på Vårberget, samtidig som Russland også hyppig brukte jammeutstyr mot Øst-Finnmark som påvirket luftfartøy. Det anes dermed en endring av både retorikken, men også i hva man foretar seg på den russiske siden av grensa.

¹¹¹ Østhavet 10. mars 2022. Ulike meninger om trusselnivå og NATOS artikkel 5

Oppsummering

I innledningen til oppgaven skrev jeg om hvorfor jeg har valgt å skrive om debatten rundt GLOBUS II i avisa Østhavet som utgis i Vardø. Dette har blant annet bakgrunn i at radaranlegget har vært gjenstand for sterk lokal debatt i flere år, og at det har vært i medias søkelys helt siden Globus II ble oppført rundt år 2000. Som fraflyttet vardøværing, har jeg hørt mye forskjellig om GLOBUS II. Alle spekulasjonene og artiklene, og ulike uttalelser fra Russland, Norge og USA, har bidratt til at den lokale debatten om hva radaren brukes til, har holdt seg i hevd.

Oppsummert kan man si at debatten om Globus II har gått i ulike faser, med ulik tematikk i hver fase, men også med noen gjennomgående tema for hele perioden fra 1998 til 2022. Jeg har sett etter mønster i hva som er skrevet i både artikler og leserinnlegg, og ut ifra dette mønsteret har jeg delt debatten inn i perioder. Den første perioden er fra 1998 til 2000: Rakettforsvar eller se på romsøppel. Grunnen for denne inndelingen er at i denne perioden ble det skrevet mye om hva norske myndigheter skulle bruke den nye Globus II-radaren til. I utgangspunktet skulle Globus II ifølge myndighetene kun se på, og katalogisere «romsøppel». Det var den offisielle historien til norske myndigheter i pressemeldingen som ble utgitt om etableringen av Globus II. Kort tid etterpå skrev Inge Sellevåg en artikkel som førte til spekulasjoner og bekymring hos russiske myndigheter. Den brakte tidligere ukjente opplysninger om radaren frem i lyset. Blant annet at den hadde vært brukt i tester i USA til et rakettforsvarssystem. I tillegg kom det fram at USA bidro med store pengebeløp for å få radaren flyttet til Vardø, og også til oppgraderinger som ble gjort senere. I tillegg blåste duken som skulle beskytte radarantennen av i en storm i november 1999. Den pekte da østover, og ikke oppover. Dette bidro i stor grad til spekulasjonene om hva den egentlige oppgaven til radaren er. Det ble først uttalt fra norske myndigheter at radaren kun skulle overvåke objekter i verdensrommet, men samtidig pekte den østover når den ble blottlagt. I tillegg uttalte ulike eksperter seg om radaren, og hvordan den eventuelt kan bidra til et rakettforsvar.

Mot slutten av den første perioden skriver ulike politiske partier, men også privatpersoner innlegg i Østhavet. Arbeiderpartiet i Vardø uttrykte bekymring rundt den negative omtalen av radaren. Arbeiderpartiet hadde også stilt flere spørsmål om radaren til sin egen stortingsgruppe. Uttalelsene til Arbeiderpartiet får kritikk av organisatorisk leder for Vardø Høyre, John Arild Josefsen. Han skriver at Vardø Arbeiderparti overdriver i sine uttalelser om

radaren, og at Forsvaret aldri har utgjort noe trussel for Vardø i løpet av sine 700 år på øya. Josefsen skriver i et annet leserinnlegg at SV-politiker Hallgeir Langeland hadde bidratt til å hisse opp naboen i øst med sine kritiske uttalelser om radaren. En knapp måned senere uttaler innbygger Arnt Jensen i et leserinnlegg at man ikke trenger å uttale seg om radaren om man ikke har noe nytt å tilføye debatten. Han skriver at overvåkning østover gir trygghet for Vardø og Norge, fordi den vil sikre at man ikke overreagerer på noe som skjer på den andre siden av grensa. Etter innlegget til Jensen, skrives det ikke mer. Det er ingen som vet hva som egentlig foregår på Vårberget. Uttalelser fra norske myndigheter, og blant annet hendelsen med duken, samsvarer ikke med den offisielle forklaringen til norske myndigheter.

I den andre perioden som strekker seg fra 2001 til 2004, er det etableringen av en ny radar på Grøhøgda det skrives mest om i Østhavet. Det skrives få leserinnlegg i denne perioden, men det skrives flere artikler om problematikken som er knyttet til en ny radar på Grøhøgda. I denne perioden setter Forsvarets planer en stopper for utbygging i Vardø kommune, som kunne ha bidratt til utvikling i kommunen, noe som også blir en vedvarende problematikk i Vardø. Det kommer i andre perioder negativ omtale av manglende bidrag fra Forsvaret til vardøsamfunnet. Denne perioden avsluttes i 2004, da det er ny tematikk som dominerer i neste periode.

Denne perioden strekker seg fra 2005 – 2010: Stor antenne og økende lokal kritikk. I starten av denne perioden, i april 2005, ble samarbeidet mellom Norge og USA om radaranlegget offisielt markert for første gang. Kort tid etterpå gikk de ut og informerte om at Forsvaret ikke kunne klandres for blant annet forstyrrelser i TV-signalene til innbyggerne i Vardø. Dette viste seg senere å ikke stemme. Tematikken i denne perioden er om den økende kritikken fra innbyggere i Vardø. Både med tanke på forstyrrelsene i TV-signalene, men også kritikk i forbindelse med målingen av stråling som er blitt gjennomført. Innbygger i Vardø, Bjørn Kristian Strige, skriver et leserinnlegg der han ytrer seg kritisk til at Forsvaret valgte å måle stråling på kun to steder. Han skriver også at han ikke kan minnes at vardøværingene hadde sagt ja til å ha et «bombemål» på øya. Kort tid etterpå skrev også innbygger Willy Jakobsen et leserinnlegg etter å ha sett Brennpunktdokumentaren om Globus II. Påstandene som ble framsatt gjorde at han valgte å skrive et leserinnlegg. Han ytrer seg kritisk med tanke på plasseringen av radaren. Han skriver at Vardø bærer sin del av ansvaret ved å ha radaren på øya, for NATO, men lurer samtidig på om Vardø kommune får noe igjen for det. En annen

vardøværing, Stig Ødegaard, skriver også et innlegg der han stiller seg kritisk til forholdet som er mellom USA og Norge når det gjelder Globus II. Kritikken går blant annet ut på at målingen som ble gjort av stråling skulle vært gjennomført av uavhengige kilder.

Det ytres i denne perioden også spekulasjoner rundt amerikanernes aktivitet i Øst-Finnmark. Hans M. Hansen fra Kystpartiet ytrer seg kritisk i et leserinnlegg. Hansen undrer seg over sprengninger foretatt av USA i Bjørnevatn i Sør-Varanger, og om dette har en sammenheng med den type berggrunn som er på Kolahalvøya i Russland. Hansen lurte også på om seiling med spionskip i havet utenfor Vardø var til avlesing av satellittpunkter for eventuelle rakettangrep mot Russland. John Arild Josefsen, fra Vardø Høyre, skriver også et leserinnlegg i denne perioden. Tematikken er gjennomgående i denne perioden, og det skrives for første gang at Vardø sitter igjen med lite i form av økonomisk kompensering eller oppgradering av infrastruktur i kommunen. Etter 2010 dreier debatten seg over på ny tematikk, og derfor setter jeg grensen på 2010.

I perioden 2011 – 2015: Nye utgivelser skaper ny debatt, kommer journalist i NRK, Bård Wormdal, ut med to nye bøker. «Spionbasen» og «Satellittkrigen». Dette fører til et skifte i debatten om radaren, som i denne perioden handler om Wormdals kritiske blikk på den militære rollen til radaranlegget, til motsvar fra privatpersoner. Wormdal mener blant annet at radaren inngår i et amerikansk rakettforsvar. Dette legger mye av rammen for debatten i denne perioden, som varer helt til 2015. Det skrives flere artikler i Østhavet som omhandler Wormdal. Han ønsket en større debatt rundt radaren. Wormdal fikk ikke svar fra sentrale norske myndigheter i arbeidet med bøkene, og påpekte det som et demokratisk problem. I tillegg tok han opp Genèvekonvensjonene, og undret seg om radaren var et brudd på dette. Wormdal fikk tilsvaret på sine utgivelser fra Ole Martin Rønning fra Hammerfest. Han var ikke imponert over Wormdal, og mener påstandene er helt feil. Rønning går så langt som å kalle det for paranoia i gammelkommunistisk stil. Samtidig som Wormdal offentlig stilte ulike spørsmål om radaren, bestemte USA at den skulle oppgraderes for flere hundre millioner over 2 år. Denne oppgraderingen ble ønsket velkommen av Lasse Haugom i Vardø FrP, da Vardø kommune ville få flere arbeidsplasser. Kort tid etter uttrykte russiske myndigheter bekymring rundt radaren, og mente den var del av et amerikansk rakettskjold.

I den påfølgende perioden fra 2016 – 2018: Forsvarets bidrag i Vardø i fokus, fortsetter man i både leserinnlegg og artikler å stille spørsmål ved radaren. Dreiningen i denne perioden ligger imidlertid i at man skriver enda mer om hvorvidt Forsvaret bidrar positivt til Vardøsamfunnet. Leserinnlegget til Tore S. Paulsen i starten av perioden setter skillelinjen på 2016. Han stiller seg undrende til om Norge løper ærend for USA og CIA. Han nevner også de store beslagene av friluftsområdet som er gjort av Forsvaret og dets installasjoner. I denne perioden blir det også offentliggjort planer om en ny radar på Vårberget, som skal jobbe sammen med Globus II. Daværende ordfører i Vardø, Robert Jensen i Arbeiderpartiet, fryktet ikke for å bli en større målskive for Russland. Bjørnar Jørgensen i Vardø FrP uttalte kort tid etterpå det motsatte av Robert Jensen i Ap, at Vardø med dette ble et større bombemål. Samtidig uttaler Jørgensen at Forsvaret bidro mer til Vardøsamfunnet før, blant annet med snørydding og ny idrettshall. Vardø Høyre med Christine Nilssen i spissen, møtte forsvarsministeren på dette tidspunktet, Ine Marie Eriksen Søreide. Under dette møtet kom det blant annet frem at Nilssen så positivt på økte bevilgninger til Forsvaret. Bevilgningene gjør at man kan ha større operativ kapasitet og tilstedeværelse i nord. Et annet politisk parti som kom inn i debatten, var Miljøpartiet de grønne, med Ørjan Jensen og Svein Harald Holmen i spissen. De var kritiske til at Forsvaret beslaglegger store området i Vardø kommune. Området som kunne vært brukt til næringsutvikling. Vardø Arbeiderparti tok opp samme tematikk, og kom med forslag om eiendomsskatt. Kort tid etterpå kom Bjørnar Jørgens fra FrP med et nytt leserinnlegg, der han tar opp forslaget om leieinntekter. Han mener Vardø kommune bør få en form for kompensasjon.

En del av forklaringen på skepsisen mot Globus-anlegget og den amerikanske tilstedeværelsen er forhistorien til Vardø, som ligger så langt nord-øst man kommer i Norge. Den siste perioden i oppgaven er den perioden det kommer klart frem en forståelse av hva som har ført til den lokale debatten. Den kan også være med på å forklare hvorfor det skurrer i forholdet mellom Russland, Norge og USA. I de foregående periodene ble det skrevet flere leserinnlegg av privatpersoner og politiske partier. I den siste perioden er det en klar utvikling i de militære operasjonene Russland foretar seg mot radaranlegget. Det ble tidlig uttrykt i flere leserinnlegg at man fryktet at Globus II ville bli et bombemål, noe som ble avvist av sentrale myndigheter. Imellom 2019 – 2022 blir det motsatte bevist. Oberstløytnant ved Forsvarets høgskole uttalte blant annet at de midlertidige amerikanske bosetningene i Vardø ville skape reaksjoner fra Russland. Høyres forsvarspolitiske talsperson Hårek Elvenes kunne ikke se at

dette ble en utfordring. Kort tid etterpå etablerer Russland på sin side et rakettsystem få mil fra Vardø. Hotellet i Vardø fornyet i denne perioden kontrakten de hadde med Forsvaret om leie av hele hotellet, og kunne dermed drive med overskudd, der det i utgangspunktet så mørkt ut økonomisk.

Et flertall av leserinnleggene gjennom perioden 1998-2022 er sterkt kritiske til radaranlegget og mener det skaper økt usikkerhet for Vardø. Disse stemmene kommer fra AP-politikere, men også fra FrP. Et mindretall av leserinnleggene forsvarer anlegget og mener det gir økt sikkerhet fordi det gir kunnskap om hva som foregår på russisk side av grensa, og på denne måten forebygger man både misforståelser og overreaksjoner. Høyrepolitiker John Arild Josefsen har skrevet flere leserinnlegg der han mener at anlegget ikke utgjør noen fare for Vardø kommune, men at radaren heller bidrar til økt trygghet. Arbeiderpartiet i Vardø har uttrykt misnøye i perioden med at Vardø kommune sitter igjen med lite, men det har vist seg at det er vanskelig å få til en løsning med for eksempel leieinntekter på områdene Forsvaret har til sine bygninger.

Journalist Dan Tore Jørgensen og Ane Hoel skriver et leserinnlegg i denne perioden som er interessant. De kaller det for en «Reiseskildring», og de skriver blant annet at Vardø har blitt okkupert av amerikanerne. De skriver om et kors Vardø kommune fikk i gave av Arkhangelsk. Det blir påpekt det absurde i at radaranlegget på Vårberget setter kjepper i hjulene på utallige år med vennskap mellom Vardø og Russland. Det viser at det er en bevissthet i Vardø rundt de båndene Vardø har knyttet til Russland over flere titalls år, som nå begynner å bli tynnslitte. Dette vises også igjennom de militære operasjonene fra Russland i denne perioden. Det kan også vises til både pomorhandelen og partisanvirksomheten som områder der det har vært nært samarbeid over landegrensene. Terje Albregtsen skriver et leserinnlegg noen måneder senere, der han også ytrer at Vardø er okkupert av USA, og at norske myndigheter må bøye seg for USA.

Analysen viser dermed at det er flere faktorer har ført til usikkerheten, og til tider irritasjonen, mange av innbyggerne i Vardø har følt på. Det ser heller ikke ut til at man vil få verken bekreftet eller avkreftet hvilken aktivitet som faktisk bedrives på Vårberget. I tillegg til dette skal det bygges en ny radar på fastlandet, ved Grøhøgda. Det man kan si med sikkerhet, er at de oppgavene som gjennomføres på berget i Vardø, vil i overskuelig fremtid fortsette å være

en torn i siden til Russland, og forholdet mellom Norge og Russland. Det vil fortsatt være grobunn til flere simulerte bombetøkt fra russisk side, og episoder med jamming av GPS-signaler. Den siste perioden i analysen viser at dette ligner på den nye normalen i nordområdene, og det vil bli spennende å følge den sikkerhetspolitiske utviklingen i årene som kommer.

Kilder

Nettressurser

Atomic archive. (u.å.). *Natonal Missile Defense*. Hentet 8. april 2023 fra

<https://www.atomicarchive.com/history/cold-war/page-26.html>

Etterretningstjenesten. (2022, 8. juni). *Oppgavene til Globus*.

<https://www.etterretningstjenesten.no/aktuelt/aktuelt/oppgradering-av-globus-systemet>

Forsvarets overkommando. (1998, 24.mars). Pressemelding *Ny radar i Vardø*.

<https://spp.fas.org/military/program/track/980324-globus2.htm>

Jensen, R. (2017, 27.september). *Vardø på besøk i Arkhangelsk*. Vardø kommune.

<https://vardo.custompublish.com/vardoe-paa-besoek-i-arkhangelsk.6032693-363232.html>

Landslaget for lokalaviser. (u.å.). *Østhavet*. Hentet 12. mai 2023 fra

<https://lla.no/lokalavis/osthavet/#/osthavet>

Lodgaard, S. (2017, 24.september). *Hvorfor rakettskjold?* NUPI.

<https://www.nupi.no/publikasjoner/innsikt-og-kommentar/hvor-hender-det/hhd-2017/hvorfor-rakettskjold>

NATO. (2008, 9.desember). *Traktat for det nord-atlantiske område*

https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=no

Partisanmuseum. (u.å.). *Minnesmerker – Lambones*. Hentet 4. april 2023 fra

<https://www.partisanmuseum.no/test>

Regjeringen. (u.å.). *NUPI – Norsk utenrikspolitisk institutt*. Hentet 12.april fra

<https://www.regjeringen.no/no/dep/kd/org/etater-og-virksomheter/underliggende-etater/nupi/id426637/>

Østhavet. (u.å.). *Kontakt oss*. Hentet 2. mai 2023 fra <https://www.osthavet.no/kontakt-oss/>

The Norwegian Barents Secretariat. (u.å.). *Godt naboskap lønner seg*. Hentet 9. april fra <https://barents.no/nb/godt-naboskap-lonner-seg>

Forskningslitteratur

Bulletin of the Atomic Scientists. (u.å.). *Theodore A. Postol*. Hentet 12. mai 2023 fra <https://thebulletin.org/biography/theodore-a-postol/>

Dyndal, G. L. (2015). Overvåkning og etterretning i nordområdene. I T. Heier & A. Kjølborg (Red.), *Norge og Russland – Sikkerhetspolitiske utfordringer i nordområdene* (s. 113 – 129). Universitetsforlaget.

Heier, T. & Kjølborg, A. (2015). Russland og Norge i en ny tid. I T. Heier & A. Kjølborg (Red.), *Norge og Russland – Sikkerhetspolitiske utfordringer i nordområdene* (s. 9 – 23). Universitetsforlaget.

Higgins, A. (2000). How A Storm Spread A Cold War Chill. *The Wall Street Journal*. <https://www.armscontrol.ru/start/comments/ws0606.htm>

Kjølborg, A. (2015). Norsk sikkerhetspolitikk og nordområdene. I T. Heier & A. Kjølborg (Red.), *Norge og Russland – Sikkerhetspolitiske utfordringer i nordområdene* (s. 27 – 40). Universitetsforlaget.

Melve, L. & Ryymin, T. (Red.). (2018). *Historikerens arbeidsmåter*. Universitetsforlaget.

Nielsen, J. P. (Red.). (2014). *Russland kommer nærmere – Norge og Russland 1814 – 1917*. Pax forlag.

Postol, T. A. (2000). The Target is Russia. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 56(2), 30-35. <https://doi.org/10.1080/00963402.2000.11456940>

Sellevåg, I. (2000). Vardø exposed. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 56(2), 26-29.

<https://doi.org/10.1080/00963402.2000.11456939>

Tjelmeland, H. (2004). *Aviser som historiske kilder*. I E. -B Roalsø, Å skrive i motvind: Ruth Thomsen og Stavanger Aftenblad 1934 – 1980. (Pressehistoriske skrifter nr. 3), 114-1130.

Wormdal, B. (2011). *Satellitkrigen – Norges militarisering av polområdene og verdensrommet*. Pax forlag.

